

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

CRIS. ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA KRIŽEVCI. GOD. XIX., BROJ 1/2017.

U svibnju 2018. je izašao dugo očekivani 19-i broj časopisa Cris u opsegu od 155 stranica. Bila sam njegov promotor pa sam odlučila da nešto izmijenjeni tekst izložen na promociji 5. lipnja u Gradskoj čitaonici u Križevcima ponudim za objavljivanje u *Podravini*.

Započet ću od prve i zadnje strane ovog časopisa čiji je urednik dr. Tatjana Tkalčec već nekoliko godina. Kao i svake godine naslovnicu je izradio slikar Ivan Nemet, nacrtavši u svom poentilističkom stilu staru klijet. Na zadnjoj strani časopisa Povijesno društvo Križevci objavila je In memoriam ovom slikaru koji nas je zadužio svojom vjernošću *Crisu*, izradivši sve njegove naslovnice. Ovaj puta nije na naslovnici Nemet nacrtao niti jedno povijesno lice ili zgradu već je na naslovnici prikazana mala i skromna vinogradarska klijet, prekrivena slamom, ispred koje sjedi tugujuća majka, pa je slika i nazvana tuga. S pravom je čitav ovaj broj posvećen gospodinu Ivanu Nemetu uz obećanje članova društva da će njegova dobrotu i nesebičan prilog ostati zauvijek u pamćenju svih članova Povijesnog društva Križevci.

Kao i ranijih godina časopis Cris je podijeljen je u tri bloka.

Prvi dio obuhvaća radove koji su izneseni na međunarodnom znanstvenom skupu »Krvavi sabor križevačke 1397. i hrvatske zemlje u 14. i 15. vijeku«, koji je održan u Križevcima 3. lipnja 1917. godine. Iako nisu tiskani uvodni referati izneseni na skupu kroz šest objavljenih referata čitalac može dobiti dobar uvod u značaj Krvavog sabora koji je za Hrvatsku i Slavoniju bio od izvanrednog značenja. Objavljeni su sljedeći radovi.

Dr. Silvija Pisk iz Filozofskog fakulteta u Zagrebu obradila je odnos Sigismunda Luksemburškoga i Barbare Celjske prema pavlinskom redu u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji. Sigismund (1387-1437) je dodijelio pavlinskom redu u Goričkom velike privilegije, uključujući sudstvo što je omogućilo procvat kasnosrednjovjekovne Slavonije u vrijeme krvavog križevačkog sabora.

Sljedeći rad dr. Tatjana Tkalčec iz Instituta za arheologiju u Zagrebu donosi izvrstan pregled kasnosrednjovjekovnih gradišta u široj okolici Križevaca što je i prilog poznavanju plemstva srednjovjekovne Križevačke županije. Na svoj jasni i dokumentirani način, obogaćen slikama i tlorisima, autorica piše o gradištima uz tok potoka Gliboki, to jest o Rasinji, starom Opoj gradu, te Prkosu koji je udaljen oko tri kilometra zapadno od Opoj grada i koji lokalitet je bio do sada potpuno nepoznat. Gradina veliki Poganać istražuje se od 2003 godine, a visinska gradina Veliki Poganać - Šanac u šumi Zladovo. Opisana su i gradišta uz tok rijeke Glogovnice: Mihalj u blizini sela Osijek što je zapravo utvrda o čijim je granicama pisao i povjesničar R. Pavleš koji je istraživao sve te gradine prema izvorima. Na Glogovnici se nalazi i gradište na položaju crkve Uznesenja blažene Djevice Marije čiji crkveni inventar je u ovom broju Crisa obradila povjesničarka Antonija Oroz. Kod sela Cubinec 3 kilometara od Križevaca otkrivena je nedavno i nova gradina čiji karakter još treba istražiti. Autorica je u uvodnom dijelu ovog rada dala upute o korištenoj terminologiji i dataciji gradišta. a osvrnula se i na povijesne izvore i istraživače, te zaključila da je vjerojatno oko 10 % stanovništva pripadalo u tom vremenu plemstvu te da je ono odigralo značajnu ulogu u društveno-političkom životu. Sve u svemu izvrstan rad, vrijedan čitanja.

Pregledni rad prof. dr. Laszla Heke iz Instituta za poredbeno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Szegedu pod naslovom »Ugarski palatin Nikola II. Gorjanski u hrvatsko-ugarskoj povijesti« donosi povijest ove obitelji koja je imala značajnu ulogu u ovom kraju. Podrijetlom su Gorjanski iz okolice Szegeda ali se obitelj 1269 premjestila u slavonsko selo Gorjani u tadašnjoj vukovarskoj županiji, gdje su dobili posjed od hercega Bele i utemeljili hrvatsku granu Gorjanskih. Tijekom dva stoljeća ta je obitelj obnašala najuglednije položaje. U tri navrata bili su palatini, a bili su i hrvatsko-slavonski i mačvanski banovi. Nikola gorjanski I. je zajedno s kraljicom majkom Elizabetom Kotromanić upravljao kraće vrijeme zemljom, a njegov sin Nikola II. gorjanski bio je više od tri desetljeća palatin, zamjenjujući u zemlji kralja Sigismunda luksemburškog. Engleski izvori nazivaju ga Veliki knez ugarske -

Magnus comes de Hungariae. Nikola II. gorjanski jedini je ugarsko-hrvatski velikaš koji je dobio grbovnicu i od francuskog kralja Charlesa VI i od ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda 1416. Obitelj Gorjanskih je izumrla 1481., a posjedi su ponovno pripali kralju koji ih je dodijelio Ivanišu Korvinu. Posjed Gorjane razorili su konačno Osmanlije. U ovom radu se opisuje i Krvavi sabor križevački kada se je ugarsko-hrvatski kralj Sigismund nakon poraza kod Nikopolja vratio u Hrvatsku i pozvao erdeljskog vojvodu Stjepana Lackovića koji je htio preuzeti vlast u Križevce, gdje su ga kraljevi ljudi ubili 27. veljače 1397., a pristaše prisegnuli su kralju na vjernost nakon što su mu obećali da će šutjeti o događajima u Križevcima. Imamo sreću što je dr. Heka naš stalni vjerni suradnik koji nam prenosi važne spoznaje do kojih je došao radeći u Mađarskoj na mađarskim izvorima i prenoseći nam onda svoje spoznaje na hrvatskom jeziku.

Danijel Vojak iz Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu i Neven Kovačev, doktorand, napisali su zanimljiv i koristan pregledni rad »Romi u hrvatskim zemljama u 14. i 15. stoljeću«. Vojak je jedini povjesničar koji se bavi isključivo i vrlo kvalitetno Romima, te je u ovom radu obradio vrijeme od 14 stoljeća kada su se Romi počeli naseljavati na dijelovima Balkana izvan Bizantskog carstva, pojavivši se u Dubrovniku u 15 stoljeću te je neki Rajko Cinganus živio u Dubrovniku 1423 godine. Na osnovu Tkalčićevih Povijesnih spomenika saznajemo da su se Romi u okolici Zagreba počeli pojavljivati s turskim provalama ali prvi spomen Roma Nikole koji je bio mesar na Griču nalazimo u jednom sudskom procesu iz 1378 godine. I američki povjesničar i lingvist Leo Wiener spominje još 1910. Rome u Zagrebu ističući da su se Romi počeli naseljavati na teritoriju današnje Hrvatske, Srbije, Rumunjske, Grčke i Italije oko 1400 godine. Đurđica Petrović ističe da je već krajem 14 stoljeća u Zagrebu postojala mala romska kolonija čiji su se stanovnici bavili trgovinom. Njih spominje i poznati zagrebački povjesničar Emil Laszowsky kao pratioc turskih osvajanja po Moslavini u 15 stoljeću, pa se 1480 Cigani Luka i Mavro spominju kao kmetovi u selu Peščatki.

Hrvoje Petrović iz Osječke zajednice mladih ukazuje na manjkavost anakronizama vezanih uz događaje oko Krvavog križevačkog sabora. Ovaj problem povezuje s poviješću hrvatskog naroda, istraživši postojeću povijesnu literaturu osobito Vjekoslava Klaića koji Križevački sabor smješta u Slavoniju a Ferdo Šišić u Hrvatsku s Križevce i Rudolf Horvat i Josip Horvat smještavaju u Hrvatsku dok Dragutin Pavičević govori da je u Križevce došlo slavonsko plemstvo a i dr. Raukar i Budak spominju Križevce kao slavonski grad, ali ne spominju Krvavi sabor križevački u svojem djelu *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. No spominje ga Wikipedija, koja je usprkos svog navodno nepouzdanog sadržaja značajan izvor povijesnih informacija. Autor se je konačno fokusirao na ono što znamo o Hrvatskom saboru u Križevcima i hrvatskom banu Stjepanu II. Lackoviću koji je bio hrvatski ban u tri kratka navrata, a u vrijeme Križevačkog krvavog sabor bio je u borbi za vlast.

I konačno prof. Ozren Blagec iz gradskog muzeja Križevci na osnovu detaljne analize postojećih izvora piše o obitelji Alapić s posebnim težištem na Baltazaru Alapiću, slavonskom podbanu i gospodar velikog Kalnika te sela Bezovice koje se danas naziva Kalnik. Ova obitelj, porijeklom iz Ugarske, imala je veliki značaj za Hrvatsku, a Stjepan Alapić bio je početkom 14 stoljeća u pratnji kralja Sigismunda Luksemburškog na krunidbi u Rimu. Andrija Alapić ožemio je pak Margaretu, kćer Ladislava Batthyanyja te je tako započela loza Alapića Batthyanskih, koji su postali vlasnici posjeda koje je naslijedila Margareta. Andrija je imao sina Baltazara u drugom braku, ali je moguće i da je bio i sin Ivana Alapića. Baltazar Alapić se ženio tri puta, a kao Slavonski podban vodio je ratove protiv Osmanlija imajući u tim obrambenim ratovima značajnu ulogu pa mu je Ivaniš Korvin 1502. darovao posjed i utvrdu Veliki Kalnik koji je kasnije morao založiti kako bi platio vojsku koja je čuvala utvrdu Jajce za vrijeme njegovog banovanja. Autor je detaljno opisao posjede Baltazara Alapića te osobito njegov odnos prema Brezovici gdje je obnovio crkvu sv. Brcka. u kasnogotičkom stilu pri čemu je sagrađeno novo svetište s trijumfalnim lukom., novi zvonik i produžena postojeća lađa. Konačno je 1509. i središte kalničke župe preseljeno iz crkve sv. Martine u crkvu sv. Brcka gdje se nalazi i danas. Baltazar je umro 1524., te je vjerojatno i pokopan u crkvi sv. Brcka. Autor upozorava na potrebu nastavka istraživanja ove obitelji za što postoji očuvana građa u Kaptolskom arhivu u Zagrebu.

Time je ovaj blok, posvećen Krvavom saboru u Križevcima završen. Mnogo se više nije moglo reći na osnovu dosadašnjih istraživanja te možemo zaključiti da još mnogo toga treba istražiti.

Drugi blok sastoji se od pet radova različitog sadržaja.

Antonia Oroz iz Velike Gorice objavila je veliki i slikovno dobro ilustrirani rad u kojem je analizirala pokretne nalaze iz arheoloških istraživanja kod crkve Uznesenja blažene Djevice Marije u Donjoj Glogovnici. Ova su istraživanja provedena od 1998. do 2001. godine pod rukovodstvom prof. Zorana Homena. Dan je kraći prikaz povijesti crkvenih redova vezanih uz ovaj lokalitet koji je kategoriziran kao crkva - utvrda. Opisana je arhitektonska plastika iz doba romanike, a po prvi puta katalogizirano je i pronađena kuhinjsko posuđe, boce i vrčevi te čaše kao i metalni nalazi i pećnjaci. Opisane su i kuglice koje su služile za gađanja iz pračke, a u grobovima je pronađeno i nešto novovjekovnih nalaza. Izvršena je i usporedba s drugim sličnim lokalitetima tog vremena uz zaključak da se ne može dati točna datacija jer još nije izrađena tipologija što je svakako potrebno učiniti kao i radiološku analizu ovih predmeta i predmeta iz okolnih lokaliteta. Ukrasi na materijalu govore da predmeti pripadaju razdoblju od 14 do 16 stoljeća. odnosno u vrijeme sepulkratskog prepozita Tome. Trinaestom stoljeću pripada samo jedan lonac pronađen u podnožju sakristije ukrašen valovnicom na rubu a koji je izložen u križevačkom muzeju.

Magistar anglistike i germanistike i doktorant Krunoslav Puškar istražio je osobna imena Župe Miholec od Drugog svjetskog rata do suvremenosti utvrdivši u kolikoj su mjeri zastupana narodna imena, prema tradicionalnim kršćanskim i novim imenima u novije vrijeme. Pokazuje se da su društvene promjene snažno utjecale na davanje imena novorođenoj djeci čak i na području ove potkalničke župe. Župa je prema popisu 1990 mnogonacionalna i na njenom području žive Hrvati, Česi, Mađari, Nijemci, Slovenci, Srbi, Židovi Jugoslaveni i ostali, ali se brojnost imena mijenja u razdoblju od 1947. do 1951. kada su najbrojnija imena Josip, Stjepan, Ivan, Dragutin, Tomo, Đuro, Franjo, Mirko, Valent i Vinko a kod žena Marija, Kata, Bara, Ana, Dragica, Ljubica, Štefica, Đurđica, Ivka i Ruža, da bi u vremenu 1971. do 1975. raznolikost bila veća a na prvo mjesto došlo je ime Marijan i Ivica odnosno Ivan, a kod žena Marija, Mirjana i Dragica. U razdoblju od 1991. do 1994. pored Josipa i Ivana javljaju se učestalo Mario, Tomislav i Danijel, a kod žena Ivana, Josipa, Marina, Ana i Andreja. U razdoblju od 2010. do 2014. uz Ivana i Marka javlja se i Martin, Fran, David, Gabrijel, kod žena Ana, Veronika, Lucija i Lea. Zanimljivo je da kalendarski sveci imaju mali utjecaj na davanje imena. Autor zaključuje da se sa smanjivanjem autohtonog stanovništva javlja i pojava promjene osobnih imena pri čemu narodna imena opadaju a sve se više javljaju nova, netradicionalna imena. Samo u ženskom korpusu uočava se porast tradicionalnih kršćanskih imena. Autor je na tabelama prikazao međudnose zaključivši da su se u konzervativnoj sredini u starije vrijeme imena slabo mijenjala za razliku od novijeg vremena kada je kod muških čak 81% novih imena, a 18% kršćanskih, dok kod žena prevladavaju nova imena u 79% a kršćanska 20%. Narodnih imena nestaje i kod muške i kod ženske djece. Očito je da je i ruralna sredina uvučena u promjene koje su zahvatile gradsku sredinu.

Znanstveni suradnik bjelovarskog zavoda Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti dr. sc. Željko Karaula opisao je područje Grubišnog Polja u Prvom svjetskom ratu i poraću. Ova je tema bila vrlo zastupljena u historijskim radovima zadnjih nekoliko godina, no s obzirom na zanemarivanje Austro-Ugarske kao gubitnice poslije Prvog svjetskog rata, obilje novih radova to ispravlja. Začudujuće koliko je toga ostalo sačuvano kod obitelji čiji su sinovi poginuli na bojišnicama Prvog svjetskog rata i koliko slika u foto albumima. Karaula je na osnovu sekundarnih izvora opisao kako su Grubišnopoljci doživjeli bojišnicu i koje je posljedice ostavio Prvi svjetski rat na tom području. Dr. Karaula je na svoj poznati precizni način prikazao kako je reakcija na ovom području bila nešto drugačija nego u Zagrebu, jer je tu živjelo dosta Srba a i ideja južnoslavenstva već je uhvatila jake korijene. Mobilizirani su ušli u sastav 26 carsko-kraljevske pukovnije baruna Giesla te su Grubišnopoljci sudjelovali u teškim borbama u Cerskoj bitci na Drini a onda i u Bukovini te konačno na talijanskom bojištu. U Grubišno Polje stizale su cenzurirane vijesti a bilo je mnogo i obavijesti o »junačkoj smrti«. Opis života u vremenu rata na grubišnopoljskom području je obuhvatio sve dijelove života od toga da su žene, djeca i starci morali preuzeti muške poslove, pa do nestašica koje je zabilježio grubišnopoljski župnik. a ujedno i književnik i političar Nepomuk Jemeršić u svojoj *Spomenici*. Već 19. kolovoza 1916. počeo se podizati u Grubišnom Polju i spomenik palima od kipara Ivana Pavline koji je i otkriven 12. rujna 1916., da bi 1919. bio srušen kao i većina spomenika koji su podizani do 1916. palima u Prvom svjetskom ratu u Hrvatskoj.

U 1917. zbrinut je na grubišnopoljskom području veliki broj gladne djece juga ali i Istre ali nestašice postaju sve veće, a sve se više vrše i pljačke koje provode pripadnici naoružanog Zelenog kadra. A onda je došla i španjolska gripa i od nje je umrlo u Grubišnom Polju 142 osobe, a u Garešnici 204. Pri kraju rata osnovan je mjesni odbor Narodnog vijeća 28. listopada 1918. pod predsjedništvom odvjetnika dr. Janka Baričevića dok je potpredsjednik bio dr. Ivo Vedriš iz Koprivnice. No ovaj odbor kao ni narodne straže nisu uspjele spriječiti pljačke trgovina i kaos koji je zavladao čitavim područjem. Na osobitom udaru našle su se židovske trgovine i trebalo je vrijeme da se uspostavi red.

Prilog za životopis učitelja Martina Vlahovića napisao je dr. Ivica Zvonar iz Odsjeka za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Vlahović je djelovao kao učitelj u više mjesta Podravine i bilogorskog područja. Bio je vrstan učitelj i mnogo je doprinjeo širenju kulture i društvenih aktivnosti. Autor nam je donio izvor iz znanstvene literature koja se bavi vrsnim učiteljima među kojima svakako treba ubrojiti i Martina Vlahovića, rođenog u Šemovcima 1903., a učiteljsku je školu završio u Čakovcu 1923 godine koju je njen ravnatelj dr. Sigismund Čajkovac u kratkom vremenu pretvorio u jednu od najboljih učiteljskih škola u Hrvatskoj koja je odgajala učitelje u gospodarstvenom i hrvatskom duhu. Vlahović je radio u raznim školama i svugdje je njegovo djelovanje bilo zapaženo, osobito na polju pčelarstva. Njegov rukopis o povijesti Šemovaca je zamećen. Od 1925. do 1940. je učiteljevao u Hampovici a Drugi svjetski rat je proveo u Novoj Plavnici. Umro je u Bjelovaru 1986 godine.

I opet se vraćamo iskopavanjima. Dr. Tajana Sekelj Ivančan iz Instituta za arheologiju u Zagrebu objavila je rezultate istraživanja ranosrednjovjekovnog objekta na Sušinama u Virju tijekom 2014 godine. Na temelju oskudnih keramičkih nalaza autorica je ovaj lokalitet svrstala u rani srednji vijek, podsjećajući da su lokaliteti Volarski Breg i Sušine prepoznat po taljenju željezne rude što je istraženo od 2008. do 2012 godine kada je arheolog Čimin, sada direktor Muzeja grada Koprivnice, utvrdio na tim lokalitetima i prapovijesne ostatke. Ovaj najnoviji lokalitet na Sušinama čini jednu cjelinu i na osnovu dosta grube keramike može ga se svrstati u rani srednji vijek tj. u vrijeme 8. do najkasnije početka 9 stoljeća, ali je ostao otvoren problem povezanosti Volarskog Brega i Sušina kao središta izvjesne talioničke aktivnosti.

Treći blok čine prikazi i osvrti. Ovdje imamo detaljan prikaz dr. Ivica Zvonara o knjizi dr. Zlatka Matijevića *Između snaga i jave* u kojoj je autor objavio svoje rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20 stoljeća još 2016 godine i to radove koji su nastajali od 2004. do 2013. Istražujući političare frankovačke ali i njima protivničke jugoslavenske orijentacije u Austro-Ugarskoj Monarhiji autor je obradio njihove sudbine u jugoslavenskoj državi do smrti Stjepana Radića. To je vrijeme bilo sudbonosno i za gospodarstvo jer je Hrvatska iz srednjoeuropskog civilizacijskog kruga prešla u balkanski geopolitički okvir. Dr. Matijević je glavni i ponajbolji istraživač dr. Ive Pilara pa je ovom političaru i njegovom radu uoči raspada Monarhije posvetio znatnu pažnju. Obradio je i odnos Izidora Kršnjavog prema britanskom publicistu i političaru Robertu Seton Watsonu u doba banovanja Pavla Raucha i tijekom Prvoga svjetskog rata i nakon njega ukazavši kako je podjela i nesloga Pravaške stranke znatnim djelom kriva za gubitak hrvatske autonomije u monarhističkoj Jugoslaviji. Treći članak analizira djelovanje svećenika tijekom rata, osobito članova Hrvatskog katoličkog seniorata a u tom je bloku obrađen i život koprivničkog župnika Stjepana Zagorca koji je predvodio reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera kroz djelovanje Starokatoličke crkve koja i danas djeluje. Dr. Matijević je obradio i političku i diplomatsku djelatnost katoličkog svećenika dr. Ljudevita Kežmana da bi na kraju knjige ocijenio negativu ulogu i zauzimanje elite u Hrvatskoj nakon završetka Prvoga svjetskog rata, što je bilo sudbonosno za sudbinu Hrvatske, što je uočio još grko-katolički biskup u Križevcima Janko Šimrak. U toj knjizi je objavljeno i nekoliko izvornih važnih dokumenata i knjiga je ocijenjena kao vrijedna i dobrodošla u razumijevanju događaja na kraju Prvoga svjetskog rata.

Student arheologije Luka Štefan iz Novog Marofa prikazao je ukratko knjigu dr. Krešimira Regana »Srednjovjekovne i renesansne utvrde Hrvatskog Zagorja« koja je izašla u izdanju Kajkaviane u Donjoj Stubici 2017, sintetizirajući dosadanje spoznaje o ovoj značajnoj i vrijednoj povijesnoj ostavštini na osnovu opisa i kataloga 107 utvrda.

Student arheologije Ilija Cikač iz Koprivnice prikazao je ukratko izložbu arheologa Roberta Čimina o vlastelinstvu Gorbonok u Muzeju grada Koprivnice koja je otvorena krajem 2017. godine. Ovo vlastelinstvo između Kloštra Podravskog i Podravskih Sesveta istraživano je pet godina, te je priređena

zanimljiva izložba na kojoj je prezentiran život stanovnika ovog vlastelinstva u četiri tematske cjeline od kojih se prva odnosi na hranu, druga na obranu, treća na kulturu stola i četvrta na rekonstrukciju vlastelinstva na osnovu najnovijih metoda rekonstrukcije.

Istoj grupi pripada i prikaz dipl. ing. geologije Jurice Sabola, voditelja Muzeja krapinskih neanderthalaca, koji je uz suradnju sa Ivanom Zvijercem iz Torčeca i drugima izložio u Krapini prvi puta sve podravske fosile iz prethistorije, a osobitu pažnju izazvali su ostaci vunastog i stepskog mamuta koji su nam tako dobro poznati iz animiranih filmova.

Uredništvo je uvrstilo u ovaj broj i moju zahvalnicu prilikom dodjele počasnog članstva u Povijesnom društvu Križevci 3. lipnja 2017. To veliko hvala ostaje i danas do kraja mojeg života.

I kao što je uobičajeno Predsjednik Povijesnog društva Križevci dr. Ivan Peklić objavio je Izvješće o radu društva u 2017. koje je imalo osam javnih nastupa, iskazavši na kraju misao da Društvo svojim radom obogaćuje kulturni život Križevaca, a svojim znanstvenim istraživanjima pridonosi boljem poznavanju prošlosti ovog grada.

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

IZLOŽBA I KATALOG: RAZVOJ PUČKOG ŠKOLSTVA U KOPRIVNICI I OKOLICI DO 1940. GODINE. MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 7. 9. – 7. 12. 2018.

U Muzeju grada Koprivnice tijekom jesenskih mjeseci 2018. održana je izložba naslovljena *Razvoj pučkog školstva u Koprivnici i okolici do 1945. godine*, nastala kao rezultat stručnog i istraživačkog rada započetog prije nešto više od dvije godine. Razlozi za pokretanje ovog izložbenog projekta bili su mnogobrojni, a jedan od osnovnih svakako je bio značenje ovog segmenta društva koji snažno pridonosi njegovom razvoju i unaprjeđenju, pa kao takav zaslužuje svaku pozornost. Premda razvoj školstva u Koprivnici nije nepoznat i njime su se bavili brojni autori, međutim do sada u Muzeju grada Koprivnice nije realizirana niti jedna izložba posvećena koprivničkom školstvu i njegovom razvoju, tako da je to bio i dovoljan i dodatni poticaj za njenu realizaciju. Autorice izložbe Božica Anić i Maša Zamlačanec, uz pomoć suradnica na izložbi Marije Mesarić i Vesne Peršić Kovač, pribjegle su jednom klasičnom i prozračnom izložbenom postavu, neopterećenom prevelikom količinom informacija kako bi se izbjeglo preopterećivanje posjetitelja, ali i potaknule nove spoznaje o predstavljenoj temi te dobila preglednost dodatno potpomognuta kronologijom razvoja i tematskim cjelinama.

Uvod u izložbu činila je lenta vremena s najvažnijim događajima iz prošlosti školstva. Uz svaku navedenu godinu nalazilo se sažeto objašnjenje na malim pločicama koje su bile raspoređene na jednoj strani zida izložbenog prostora, između eksponata, nadopunjujući tako ostale legende. Priča o školstvu započela je s najstarijim spomenicima koprivničkih škola i škola okolice (Koprivnica, Gola, Novigrad Podravski, Peteranec, Sokolovac) koje su zajedno s ostalim dokumentima bile i izvor nastanaka izložbe, te brojnim fotografijama starih školskih zgrada, kao i fotografijama popratnih sadržaja škola (školska kuhinja, dvorana, poliklinika) koji su već onda bili regulirani propisima o uređenju škola (kraj 19. st.), čime postaju dijelom školskog standarda. Nakon ovakvog uvoda u razvoj školstva uslijedile su manje cjeline koje su tematski okupile predmete koji u muzeološkom smislu predstavljaju prenositelje poruka kojima se ostvaruje vremenska komunikacija s njenim primateljima. Prva tematska cjelina, naslovljena *Đačka svakodnevnica*, predstavljena je ovom prigodom s posuđenim predmetima, ali i onima iz muzejskih zbirki. Tako su u izložbenim vitrinama svoje mjesto našle neizostavna školska torba (drvena), pernice, školske pločice i pisaljke, učenički radovi - školske zadaćnice i crtanke, herbariji, spomenari kao nezaobilazne uspomene đačkog doba, rekonstruirana, ali i originalna dječja odjeća, a sve je bilo upotpunjeno brojnim fotografijama školske djece slikane u školskim učionicama, obiteljskim kućama i dvorištima, ili na mjestima omiljenim za igru i zabavu, primjerice veće reljefne uzvisine korištene kao sanjkališta. Posebnu pažnju posjetitelja plijenila je rekonstrukcija školske učionice s početka 20. stoljeća, posuđena iz zbirke Osnovne škole Vladimir Nazor Križevci – Područna škola Večeslavac. Uz učiteljski stol i stolicu te četiri klupe, sadržaj učionice upotpunjen je nastavnim sredstvima i pomagalicama; ploča, kreda, drveno računalo, pano sa slikama za zornu nastavu, globus, zemljopisna karta, zbirka minerala i na učiteljskom stolu neizostavno »disciplinsko pomagalo – šiba«. Usko povezana s ovom temom je naredna kojom su predstavljeni školski udžbenici (početnice i čitanke), metodički priručnici

koji su se koristili u pučkim hrvatskim školama i školski časopisi. Među izloženim knjigama valja izdvojiti reprint *Prve hrvatsko glagoljske početnice* iz 1527. ili *Horvatsko-slavonsku slovnice za početnike* Lavoslava Firholcera (Varaždin, 1847.) kao i *Geometrijsko oblikovanje za mladež pučkih učiona* (Zagreb, 1876.). Bile su izložene i tri čitanke. Najstarija je iz 1860. tiskana u Beču, nakladom Carske kraljevske naklade školskih knjiga. Od priručnika posebno se izdvaja *Didactica specialis* ili *Posebna znanost podučavanja ili napatuk k uspješnom predavanju pojedinih naukah* iz 1849. Predstavljeno je i nekoliko naslova časopisa. Neizostavni *Napredak*, jedan od najstarijih učiteljskih časopisa, zatim poznati dječji časopis *Smilje* i koprivnički *Dječji vjenčić* Vinka Vošickog. Nastavna osnova pučkih škola (trivijalnih, pučkih, narodnih) sastojala se u podučavanju čitanja i pisanja, računanja, vjeronauka i ručnog rada. Ovaj segment odgojno-obrazovnog procesa bio je predstavljen upravo ženskim ručnim radom. Na izložbi su bili izloženi uzornici iz fundusa Muzeja grada Koprivnice ... »nastali u pučkoj školi tijekom 19. stoljeća te su pokazatelj faze i praktičke izvedbe nastavnog programa od strane učionica. »Ispitna izvješća o napretku učenika (imenik i dnevnik), školske svjedodžbe, otpusnice, prevodnice, đačke knjižice, nacrti školskih vrtova (Peteranec, Gola, Drnje i Legrad) te najstariji školski dokument koji se čuva u arhivskoj zbirci Muzeja iz 1784., dopis Gradskog poglavarstva Koprivnice upućen Filipu Wolgemuthu, školskom inspektor u Zagreb, kojim se dostavljaju podaci o školi u Koprivnici, dio su građe zastupljene u tematskoj cjelini *Školski dokumenti*. Izložba je završila jednim neformalnim dodatkom, nazovimo ga »knjižarskim izlogom« smještenim u nekoliko kružno povezanih izložbenih vitrina u kojima su bili izloženi brojni predmeti; školski pribor (olovke, pera, nalivpera, tinte, stare tintarnice, pernice, rasporedi sati, stara ravna...), dječje slikovnice i knjige za odrasle. Slično kao učionica i ovaj izlog svojom ponudom mamio je poglede posjetitelja.

Na kraju valja dodati da je postignut zacrtani cilj izložbe, da je ovim izložbenim projektom obogaćena ovogodišnja muzejska izložbena djelatnost i vjerujemo da su ispunjena očekivanja posjetitelja Muzeja, što nam donekle potvrđuje i četveroznamenkasti broj posjeta.

Vjerni pratitelji muzejskih izložbi su katalogi. Rezultat su istraživanja, stručnog rada na izložbenoj temi i dodatni izvor informacija. Podaci prikupljeni na taj način ostaju trajno zabilježeni, čime je omogućeno njihovo korištenje i nakon završene izložbe pa im iz toga proizlazi i dodana vrijednost. I ova izložba popraćena je istoimenim katalogom *Razvoj pučkog školstva Koprivnice i okolice do 1940.*, koji na 80 stranica donosi tekstove autorica Božice Anić, Ksenije Krušelj, Helene Kušenić, Marije Mesarić, Ivane Posedi, Vesne Peršić Kovač i Maše Zamljačanec. Uredničku funkciju obavila je Maša Zamljačanec, premda ona formalno nije nigdje navedena. Katalog se sastoji iz dvije cjeline. Prva je ona tekstualna, popraćena slikovnim materijalom, bibliografskim jedinicama i bilješkama. Druga nezaobilazna i ona koja posebnim čini katalog povremenih izložbi je *Katalog predmeta* koji s jedne strane čini dopunu i posjetiteljima olakšava praćenje izložbe, a s druge potvrda je i informacija svega onoga što je bilo izloženo na izložbi.

Prvi tekst kataloga, nakon kratkog uvoda, je *Razvoj pučkog školstva u Koprivnici* autorice Ksenije Krušelj s nizom podnaslova u kojima autorica sažima rezultate svog dugogodišnjeg bavljenja ovom temom. Polazište rada je teritorijalni ustroj i zakonski okvir važeći za Monarhiju na kojemu autorica temelji razvoj školstva u Koprivnici i okolici do 1940. Izlažući kratku povijest školstva koja u Koprivnici datira iz 16. stoljeća, dolazi do bitne prekretnice u njegovom ustroju krajem 18., a naročito u 19. stoljeću zahvaljujući reformskim mjerama Marije Terezije kojima se školstvo institucionalizira i modernizira, pa sve do prvog hrvatskog zakona ili Mažuranićevog iz 1874. Bitne odrednice novog moderniziranog sustava su novi ustroj škola (trivijalne, elementarne...), obavezno pohađanje nastave, uvođenje jedinstvene nastavne osnove važeće za čitavu Monarhiju, propisana satnica tjedna, ali i po predmetima i niz drugih koje su tijekom godina unaprjeđivale školski sustav. Kako su se u to uklopile naše škole u svom radu, prikaz donosi autorica pišući o izvođenju nastave u koprivničkim školama, o učiteljima i učiteljicama koje su sudjelovale u odgojnom i obrazovnom procesu, posebno se osvrćući na one koji su ostavili značajan trag u koprivničkom školstvu, o učenicama i učenicama, njihovom broju, kao i o porastu onih koji su redovno pohađali nastavu.

Sljedećim tekstovima autorica Božica Anić nadovezuje se na prvu temu. Pojava prvih školskih udžbenika na teritoriju Hrvatske, čiji sadržaji su pod snažnim utjecajem crkve, uvod su u temu *Udžbenici priručnici, školsko nakladništvo i školske knjižnice*, koji doživljavaju bitnu transformaciju sadržaja na

što su utjecala reformska kretanja, kojima se uvodi jedinstvena nastavna osnova, koja zahtijeva jedinstvene udžbenike i koji će se koristiti na teritoriju čitave Carevine. To nameće pojavu jedinstvenog školskog nakladništva. Sukladno tome pojavljuju se dva jaka centra školskog nakladništava u Beču i Budimpešti, što je pak sukladno politici centralizacije koju provodi austrijska vlast, koji imaju ekskluzivno pravo na tiskanje i izdavanje školskih udžbenika čije korištenje je propisano i obavezno. Zanimljiva je i uloga školskih knjižnica u odgojnom i obrazovnom procesu koje zbog svojih funkcija i potreba nametnutih novim sustavom obrazovanja ulaze u hrvatsko školsko zakonodavstvo. To je razlog i vrlo ranog ustroja školske knjižnice u Koprivnici, koja se prema školskim izvješćima spominje već 1859. godine i iz koje će se kasnije izdvojiti učiteljska i učenička, a o njima skrb preuzimaju učitelji knjižničari.

Ručni rad kao nastavni predmet s posebnim osvrtom na ženski ručni rad u Koprivnici tekst je autorice Marije Mesarić. Koristeći se zakonskom osnovom autorica navodi da je tradicija poučavanja ženskog ručnog rada duga i prisutna od samog početka obrazovanja djevojčica kada postaje zaseban nastavni predmet, što i ostaje sve do 1895., kada se u nastavni program uvodi ručni rad slöjd preuzet iz Švedske. Ručni rad kao nastavni predmet ukinut je oko 1905. te se nakon toga izvodi u okviru predmeta gospodarstvo. Osim što se ručni rad kao obavezni predmet izvodi u školi, u Koprivnici je postojala i privatna škola koju vodi učiteljica Marija Fingerova, koja je 1888. položila ispit iz ženskih ručnih radova te dobila dozvolu od kr. vlasti da može o svom trošku otvoriti privatnu školu, a 1909. uz pučku školu otvorena je i ženska stručna škola pod ingerencijom Kraljevske zemaljske škole. Kako se je izvodila nastava ovog predmeta i druge zanimljivosti vezane uz to, doznat će se iz prikaza koji je autorica priredila za potrebe ovog kataloga i izložbe.

Helena Kušenić obradila je arhitekturu školskih zgrada Koprivnice i okolice, a u svom tekstu krenula je od Koprivnice kao nositelja urbanog i obrazovnog razvoja kroz stoljeća, povezujući tako izgradnju škola s potrebama obrazovnog procesa. Naime, povećanjem broja djece koja redovno pohađaju nastavu, što je bila zakonska obaveza, škole nakon nekog vremena postaju premale, pa se nameće potreba njihove dogradnje ili nove gradnje. Upravo uvjete koji su doveli do proširenja i novih gradnji nekoliko škola u Koprivnici tijekom 19. i 20. stoljeća, a na temelju raznih objavljenih i neobjavljenih izvora, u svom radu opisuje Helena Kušenić, pri čemu se je posebno pozabavila arhitekturom školskih zgrada u Koprivnici koja prati stilske trendove vremena, ali i zakonske propise. Posebno ističe značenje Isidora Kršnjavija, koji je kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu uveo brojne promjene u školstvo Hrvatske, ali i propise od koji je jedan i nacrt školskih zgrada za njihovu izgradnju. Autorica u svom radu posebno izdvaja arhitekturu školskih zgrada u ruralnim područjima.

Interijer školskih zgrada logičan je nastavak prethodnog teksta, a njime se je pozabavila Maša Zamljačanec, autorica istoimenog teksta za koji su joj kao dobar izvor poslužili neobjavljeni rukopisi prof. Dragutina Feletara, školske spomenice i neizostavni školski propisi. Zbog neprimjerenih uvjeta školskih zgrada u kojima se održavala nastava, školski zakon iz 1874. propisuje niz novih zdravstvenih uvjeta kojih su se škole morale pridržavati. Zbog nedostatka financija prilagodba škola novim zakonskim normama tekla je sporo, pa krajem devedesetih 19. stoljeća uslijedio je niz novih propisa o izgradnji novih zgrada, ali i nametnut standard o sadržaju i veličini prostorija. Propisana je tako veličina učionica, broj prozora, dimenzije školskog namještaja, kao i materijal iz kojega mora biti izrađen i sl. Osim školskih učionica ostali obavezni popratni sadržaji bili su: gombaona (današnje sportske dvorane), gombališta (igrališta) i školska kuhinja. Koprivnička škola građena krajem 19. stoljeća odgovarala je zakonskim obavezama, što potvrđuju i fotografije spomenutih sadržaja, od kojih su neke po prvi puta objavljene.

Autorica Školskog vrta koji na neki način predstavlja eksterijer školske zgrade je Ivana Posedi. U svom radu također polazi od zakonske osnove, pa tako navodi da je već 1816. bečki dvor donio naredbu da se na području Hrvatske moraju urediti školski vrtovi. Međutim, prošlo je dosta vremena od te naredbe, što je vidljivo iz podatka da je prvi školski vrt osnovan 1840. u Vrbovcu, da bi se u većoj mjeri počeli osnivati nakon 1850. Osim naredbe da svaka škola mora imati školski vrt, propisuje se i njihovo uređenje s naglaskom na voćarstvu. Školski vrt u Koprivnici osnovan je 1866. i nalazio se tik uz školsku zgradu (današnja Vijećnica) čiji nastanak i razvoj je detaljno opisala autorica, kao i tijek uzgoja voćaka,

dudovog svilca, formiranje pokušališta za praktičnu nastavu svakidašnje i opetovnicu ženske škole u vrtlarstvu. Tekst je popraćen nacrtima školskih vrtova iz Đelekovca, Drnja Gole i Legrada.

Pučko školstvo okolice udruženim snagama obradile su Ksenija Krušelj i Ivana Posedi. Obradile su povijest onih škola koje su danas glavne (ne područne), a to su Drnje, Đelekovec, Gola, Koprivnički Ivanec, Novigrad Podravski, Rasinja, Peteranec, Sokolovac, od kojih su ove dvije posljednje bile nekad dio vojno krajiškog školskog sustava.

I na kraju uslijedio je zanimljiv tekst autorice Vesne Peršić Kovač koji je nasloвила *Crtice iz đučke svakodnevnice*, u kojem opisuje život djece školskog uzrasta – đaka, koji započinje u obitelji. Kakva je bila podravska obitelj toga vremena, kako se je živjelo u obitelji, kako su se odgajala djeca i pripremala za budući život što je ovisilo o spolu djeteta, te o poslovima i zaduženjima koja su imala djeca u obavljanju domaćinskih poslova, razmatra autorica i navodi da je dob djece, poglavito one školskog uzrasta zbog složenijih, težih i sezonskih poslova koje su morala obavljati, bila ozbiljna smetnja u pohađanju nastave koja je bila zakonska obaveza. Dio svog rada posvećuje slobodnom vremenu djece, koje ona koriste za druženja, brojne igre i zabavu i to ne samo onu izvan škole, već opisuje i školske svečanosti u kojima djeca aktivno sudjeluju.

Božica ANIĆ

ŽELJKO KRUŠELJ - ZAROBLJENICI PARALELNIH POVIJESTI : HRVATSKO SRPSKA HISTORIOGRAFSKA FRONTA NA PRIJELAZU STOLJEĆA

Koprivnički povjesničar i novinar, docent na Sveučilištu Sjever, Željko Krušelj izdao je još jednu knjigu. Ovaj put radi se opsežnom djelu pod nazivom »Zarobljenici paralelnih povijesti : Hrvatsko srpska historiografska fronta na prijelazu stoljeća«, objavljenom u nakladi izdavačke kuće »Srednja Europa« iz Zagreba, koja je specijalizirana za izdavanje naslova s područja povijesti.

Kao i u prošloj knjizi koju je objavio (»Igraonica za odrasle: Polet 1976. – 1990.«), Krušelj se i ovaj put nalazi u ulozi suvremenika koji ne samo da proživljava vrijeme i događaje o kojima piše, već je i sudionik istih. Urednik Damir Agičić na samim koricama knjigu predstavlja kao analizu historiografskih sukoba osamdesetih godina i rasprava o nacionalnoj povijesti nakon hrvatskog osamostaljenja, odnosno kao pravu poslasticu za historiografske gurmane.

Ova opsežna knjiga (515 str.) podijeljena je na tri osnovna dijela. Prvi dio čini uvodna studija pod nazivom »Zarobljenici paralelnih povijesti«, u kojoj je autor dao prikaz teme kojom se knjiga bavi. Drugi dio »Novinar na historiografskoj fronti« je autorov prikaz o ulozi koju je imao u tim burnim događanjima. Treći i najopsežniji dio su autorovi novinski članci, kolumne, prikazi, intervjui koje je kao novinar radio, te transkripti emisija u kojima je sudjelovao. Radi se o izboru tekstova koji su od 1985. do 2006. objavljivani u novinama i časopisima *Danas*, *Start*, *Vjesnik*, *Večernji list* i *Nedjeljna Dalmacija*. Transkripti emisija odnose se na *TV porotu* emitiranu na TV Beogradu i emisiju *Most* na Radiju Slobodna Europa u Pragu. Treći dio knjige podijeljen je na podteme »Žrtve Drugog svjetskog rata i jasenovački logor« i »Historiografski iskoraci i medijska sukobljavanja«. Valja napomenuti da uz predgovor koji je napisao sam autor knjiga sadrži i kazalo osobnih imena prema kojem se po stranicama lako može pronaći bilo tko ga se u knjizi spominje.

Autor već u predgovoru daje naznake o tome što će mu biti ciljevi istraživanja. Prije svega to je prikaz kako je jedinstvena jugoslavenska povijest prerasla u niz paralelnih republičkih povijesti, te kako je paralelna povijest svake od nacionalnih historiografija u bivšoj Jugoslaviji postala poligon za ideološke podjele. Isto tako konstatira da se historiografska fronta nije smirila ni u demokratskom ozračju već su se tada pojavili ideološki i nacionalno obojeni radikalizmi.

Jedinstvena osnova nacionalne povijesti počela se raspadati nakon smrti Josipa Broza Tita 1980. i od tada polako ali sigurno kreće građenje povijesnih paralelizama. Ta pojava dovodi do historiografskih sukobljavanja hrvatskih i srpskih povjesničara 80-ih godina, kao podloga za tenzije koje su uslijedile krajem tog desetljeća, koje su pak dovele do krvavog rata i raspada Jugoslavije. Zato se ovaj sukob povjesničara upravo i definira kao rat prije rata. Buđenje nacionalizma u Srbiji krenulo je s građenjem paralelnog historiografskog smjera u kojem su sudjelovali mnogi srpski povjesničari. Fokusom na revi-

ziju pojedinih tema koje u vrijeme Tita nitko nije osporavao došlo je do pojave da se historiografija stavila u službu političkih ciljeva, te tome nisu odoljeli mnogi ugledni srpski povjesničari.

Prvi dio knjige započinje prikazom o partijskoj kontroli hrvatske historiografije. Autor ovdje navodi tezu kako je bilo dovoljno da partijska stega malo popusti da bi se pojavili radovi koji su službenu povijest tumačili drugačije nego je to bilo propisano u skladu s politikom »bratstva i jedinstva«. Onima koji su se usudili izaći iz okvira mogli su stradati poslovno, politički i ljudski.

Dalje autor nastavlja s prikazom estradizacije historiografije, te ističe da beogradski povjesničari tijekom 80-ih s vremenom postaju kreatori srpske nacionalne politike. Ističe da su u posttitovskom razdoblju povjesničari počeli voditi političare, te da su kasnija ratna razaranja samo posljedica »rata prije rata« kojeg su povjesničari tada vodili. Radilo se tu o sukobu iza zatvorenih vrata, daleko od javnosti.

Slabljenje centralne vlasti nakon Titove smrti dovelo je do jačanja republičkih rukovodstava, koja dobivaju i nacionalna obilježja. U Srbiji je to bilo najočitije, jer tamošnja rukovodstva željela su revidirati Ustav iz 1974. i ojačati centralizam. Iz Beograda je zato krenula kampanja u kojoj su se kroz medije i knjige negirali dotadašnji rezultati povijesne znanosti. Ova pojava događala se u vrijeme »hrvatske šutnje« kad su zagrebački politički krugovi oprezno pazili da ne dođe do bilo kakvog izljeva nacionalizma. Otpor kampanji iz Srbije prvotno je zato pružala tek nekolicina hrvatskih povjesničara.

Povijesni revizionizam srpska strana pokušava graditi na rehabilitaciji, odnosno navodnom antifašizmu četničkog pokreta. Relativizira se hrvatski antifašizam, manipulira se brojem ratnih žrtava, te se za ustaške zločine u Hrvatskoj krivi hrvatska nacija. U tom kontekstu učestali su napadi na katoličku crkvu te se forsira njena povezanost s NDH. Također se preispituje, do tada »nepogrešiva«, uloga Josipa Broza Tita, a federalistički koncept ustroja zemlje stavlja se pod znak upitnika. Zanimljivo je da hrvatski povjesničari pritom brane nasljeđe Tita, jer time štite zemlju od centralističkog nasrtaja i velikosrpskih planova.

Posebno mjesto u kampanji srpskih povjesničara ima tema vezana uz žrtve ustaškog režima u vrijeme Drugog svjetskog rata, te naročito žrtve logora Jasenovac. Autor prikazuje niz objavljene literature o Jasenovcu, u kojoj je ciljano broj žrtava prikazivan megalomanski. Službena jugoslavenska politika tumačila je da je u Jasenovcu bilo između 500. 000 i 700. 000 žrtava, a 80-ih godina su ove brojke još više napuhivane.

Krušelj u posebnoj dijelu prikazuje i što se dogodilo s predvodnicima »rata prije rata« nakon raspada Jugoslavije, te njihovom radu u tom periodu. Isto tako prikazuje kako su se nakon formiranja samostalne hrvatske države u Hrvatskoj javili autori koji su prikazivali paralelnu povijest s hrvatske strane. U tom dijelu nazvanom »Od srpskog umnožavanja žrtava do hrvatskog revizionizma«, Krušelj ističe da se revizionizam uglavnom odnosi na Jasenovac i druge ustaške logore. Hrvatska nije bila lišena revizionizma i paralelne povijesti, no ta je pojava plod raspada Jugoslavije. Revizionizam nije postao mainstream hrvatske historiografije, zaključuje Krušelj, već je na marginama. U Hrvatskoj se kao interesantna pojava javlja i neokomunistički dogmatizam, u kojem se svako preispitivanje kontroverzi iz vremena komunizma prikazuju kao napad na temelje antifašizma.

U poglavlju »Novinar na historiografskog frontu« Krušelj opisuje vlastita iskustva i ulogu u »ratu prije rata« hrvatskih i srpskih povjesničara. Njemu je kao novinaru *Danasa* od 1985. do 1991. praćenje historiografske produkcije postalo glavna tema kojom se bavio. U tom je razdoblju bio jedini hrvatski i jugoslavenski novinar koji je sustavno pratio historiografske teme pa je imao priliku razgovarati i susresti se s mnogim sudionicima tih događanja, te stoga opisuje svoje dojmove u kontaktu s njima.

Časopis *Danas* je kao tjednik slobodnije uređivačke politike krajem osamdesetih bio prepoznatljiv po prkošenju politike »hrvatske šutnje« i kritici bujanja nacionalizma u Srbiji i politike Slobodana Miloševića. Kao novinar tog časopisa Krušelj je posebnu pažnju usmjerio prema kontroverznim izdanjima srpskih povjesničara, koja je kritizirao u svojim tekstovima. Djelovao je u grupi hrvatskih povjesničara koji su osamdesetih godina, nakon smrti Josipa Broza Tita, vodili otvorenu polemiku sa srpskim znanstvenicima oko raznih tema oko kojih se dvije strane nikako nisu mogle složiti iz više razloga. Razlike su s vremenom postajale sve veće, te Krušelj dobro zaključuje da su obje strane vodile svoje paralelne povijesti koje su sukobljavale, što je zapravo bio rat prije rata koji je u društvu gradio raspoloženje netrpeljivosti. Takva situacija je u konačnici i dovela do krvavog rata i raspada Jugoslavije.

Treći dio knjige donosi izbor Krušeljevih tekstova koje je birao prema atraktivnosti sadržaja spram tema koje definira kao ključne u odnosima između Hrvatske i Srbije u kontekstu historiografskog rata 80-ih godina. U prvoj skupini su tekstovi koji se bave žrtvama Drugog svjetskog rata, među kojima dominira tema logora Jasenovac. Druga skupina su teme šireg historiografskog spektra koje su izazivale interes i kontroverze u vremenu kad su objavljivane. Mnoge teme koje autor opisuje aktualne su i danas, budući da povijesni paralelizmi i 35 godina nakon Krušeljeva početka bavljenja novinarstvom imaju svoj nastavak.

Ova knjiga važan je osvrt na temu koja dosad nije u dovoljnoj mjeri istražena te će biti bitan temelj svim istraživačima koji će u budućnosti istraživati razdoblje kraja socijalizma u Jugoslaviji. Knjiga daje pozadinu priče o raspadu Jugoslavije, te Krušelj pritom kao suvremenik prikazuje rad autora koji su dali svoj doprinos u »stvaranju paralelnih povijesti«. Dakako paralelne povijesti u novim državama se od tada nastavljaju sve do današnjih dana, a i u doba demokracije u novim državama niknule su posebne alternativne povijesti koje prikazuju tabori sukobljenih ideologija unutar njih samih. Takva situacija svakodnevno je vidljiva i u Hrvatskoj, a budućnost će dati odgovore u kojem će nas smjeru to odvesti. Krušeljeva knjiga dala nam je zato dodatnu dimenziju za učenje na povijesti koju je ova regija ne tako davno proživjela.

Vladimir ŠADEK

PODRAVSKI ZBORNİK 44/2018 / [GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK ROBERT ČIMIN]. – KOPRIVNICA: MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 2018.

I ovogodišnji 44. broj Podravskog zbornika na 287 str. donosi niz zanimljivih radova koji obrađuju manje poznate i gotovo nepoznate teme iz podravske prošlosti, ali i sadašnjosti. Glavni i odgovorni urednik i ovog broja je Robert Čimin, a priredili su ga dosadašnji članovi uredništva Nikola Cik (Đurđevac) i Milivoj Dretar (Ludbreg) s novom izvršnom urednicom Vesnom Peršić Kovač Zbornik donosi deset članaka, deset priloga, tri književna priloga te stalne rubrike Podravsko nakladništvo i Podravske kronike. Kao posebna specifičnost ovog broja su radovi (5) nekolicine autora u kojima obrađuju poznate, manje poznate ili gotovo nepoznate zavičajnike koji su svojim radom (kulturnim, političkim, duhovnim) snažno obilježili vrijeme u kojem su djelovali.

Ovogodišnji broj Podravskog zbornika otvara tekst Zvonimira Ištvana *Željeznička postaja u Goli* (str. 7.-17.). Tekst je nastao povodom 150. godišnjice puštanja u promet željezničke pruge Barcs – Murakeresztur (1868.) koja je imala veliki značaj za prometni razvitak i povezivanje Budimpešte sa Zagrebom i Rijekom, ali i veliku važnost za razvitak Prekodravlja koje je dugo vremena zbog geografskog položaja i povijesno-političkog položaja bilo izolirano. Jedna od postaja spomenute dionice bila je i željeznička postaja u Goli, o čijem značenju piše autor na temelju sjećanja (kazivača), starih razglednica i prikupljenih šturih pisanih tragova i dostupnih podataka, kao i o njenom ukidanju nakon 83 godine postojanja 1951. godine.

Đurđevački župnik i zagrebački kanonik Franjo Milinković (1789.-1860.) (str. 19.-25.) rad je člana uredništva, sada već i višegodišnjeg suradnika *Zbornika*, Nikole Cika. Franjo Milinković je nepoznat javnosti, no zahvaljujući istraživačkom radu autor u svom radu daje odgovor na pitanje tko je zapravo bio Milinković. Tako se doznaje da je rođen u Pazarištu 1879. U Đurđevac dolazi 1821. i na mjestu župnika ostaje sve do 1851. U tridesetogodišnjem razdoblju svojim radom i nesebičnim djelovanjem ostavio je značajan trag u đurđevačkoj župi pa je tako 1824. sagradio i uredio župnu crkvu posvećenu svetom Juraju mučeniku, 1825. započeo je voditi župnu spomenicu, 1827. otvorio je novo župno groblje (...). Zbog svojih zasluga imenovan je kanonikom pa je posljednje godine života proveo u Zagrebu gdje je radio u službi Zagrebačke biskupije.

Slijedi opsežan tekst nastao marom dviju dobro poznatih autorica koje u nekoliko posljednjih brojeva *Podravskog zbornika* udruženim snagama objavljuju opsežne tekstove u kojima obrađuju neobrađene i slabo poznate teme iz podravske prošlosti. Ovogodišnja tema Mire Kolar-Dimitrijević i Ružice Medvarić Bračko zapravo je nastavak prošlogodišnjeg rada *Šegrtska škola u Koprivnici od 1901. do 1910. godine* (str. 27.-49.) pa slijedeći prošlogodišnji, članak donosi nastavak analize obrazovanja šegrta u Koprivnici u razdoblju od 1901. do 1910.

Hrvoje Petrić, nekadašnji urednik i dugogodišnji suradnik Podravskog zbornika, svoj rad posvetio je poznatom, ali pomalo zaboravljenom zavičajniku Peroslavu Ljubiću. Rad je naslovio *Prilog poznavanju političke djelatnosti Petra (Peroslava) Ljubića (1903.-1910.)* (str. 51.-62.), rođenom Virovcu (1869.), poznatom po novinarskom radu i pokretanju prvih novina u Podravini koje počinju izlaziti 1893. u Virju. Bile su to poznate novine koje izlaze pod naslovom *Podravac* sve do 1905. kada im Ljubić mijenja naslov u Hrvatske novine. Svojim novinama Ljubić utječe na politički život Podravine u koji se i sam aktivno uključuje 1903. u vrijeme narodnog pokreta i u kojem sudjeluje do 1910., a razdoblje koje je proveo u politici, kao i razloge njenog napuštanja, detaljno analizira autor.

Manje poznat od prethodnog političara, ali ne i manje zanimljiv, je *Kontroverzni političar Vladimir Sabolić (1900.-1948.) i njegovo djelovanje na području đurđevačke Podravine* (str. 63.-75.) rad je Vladimira Šadeka, negdašnjeg člana uredništva i suradnika *Podravskog zbornika*. Autor u svom radu prikazuje politički put političara Vladimira Sabolića iz Đurđevca koji u politički život ulazi 30-ih godina 20. st. i postaje jedan od lidera HSS-a, koji zbog sukoba s neistomišljenicima napušta i pridružuje se ustašama, te nakon osnutka NDH postaje ustaškim povjerenikom za kotar Đurđevac. Zbog svojih političkih aktivnost za vrijeme rata, ali i poslije, osuđen je na smrt.

Slijedi jedna arheološka tema mladog arheologa koprivničkog Muzeja koji piše o *Rekognisciranjima Muzeja grada Koprivnice u 2017.* (str. 77.-98.). U radu su prezentirani rezultatu terenskih pregleda tijekom 2017. na prostoru Podravine tijekom kojih je zabilježen velik broj novih arheoloških lokaliteta koje autor detaljno opisuje kroz njihove geografske, topografske i pedološke karakteristike, a na kraju zaključuje da bez razlike na velik broj novootkrivenih lokaliteta njihov broj omogućuje uvid u iznimno dug kontinuitet naseljenosti.

Svoj rad Valdimir Miholek ponovo posvećuje đurđevačkoj legendi, a povod je ovogodišnja 50. obljetnica njenog održavanja. Pod naslovom *Prvi scenski prikaz đurđevačke Legende o Picokima iz 1968. godine* (str. 99.-113.) autor započinje priču o nastanku i prvim počecima scenskog prikaza koji je izveden po prvi puta 1968. u okviru VI. susreta mladih sjeverozapadne Hrvatske, iscrpno opisujući nastanak same ideje, detalje njene realizacije, pri čemu navodi imena ljudi koji su u tome sudjelovali, kao i sve promjene naziva manifestacije, u kojoj je scenski prikaz središnja priredba, te upozorava, kako je zbog nerazlikovanja scenski prikaz – manifestacija ove godine obilježavana 50. obljetnica *Picokijade*, što zapravo nije točno, jer je to naziv manifestacije koji se koristi od 2012., a sama manifestacija zaživjela je 1977. Zapravo ove godine obilježena je 50. godišnjica scenske izvedbe. Na kraju teksta donosi prvu verziju scenarija *Legende o Picokima* koja je do danas doživjela brojne promjene.

Slijedi jedan zanimljiv rad posvećen jednoj isto tako zanimljivoj osobi koja je dio radnog učiteljskog vijeka, od 1916. do 1925., provela u pučkim školama Podravine (Ludbreg, Sokolovac, Sv. Đurđ). Riječ je o Zlatku Špoljaru, poznatom učitelju, skladatelju, piscu i melografu te jednom od najznačajnijih imena hrvatske pedagogije između dva svjetska rata. Njegova veza i suradnja s Vinkom Vošickim koprivničkoj javnosti također nije nepoznata. Autorica teksta je Zorica Manojlović, rad je naslovila *Podravina u rukopisnoj ostavštini Zlatka Špoljara* (str. 115. -126.), a temelj mu je bio osobni fond Zlatka Špoljara koji je pohranjen u Državnom arhivu u Rijeci, a koji je njegova obitelj darovala Arhivu iza njegovog života. Valja dodati da je Zlatko Špoljar rođen u Miholcu kraj Križevaca 1892., a umro u Opatiji 1981.

Slijede dvije suvremene teme. Prva je *Školske knjižnice u Koprivničko-križevačkoj županiji* (str. 127.-142.) o čijem sadašnjem stanju piše Ljiljana Vugrinec, voditeljica Županijske matične službe pri Knjižnici Fran Galović u Koprivnici. Rad je nastao, kako navodi autorica, temeljem analize podataka o stanju školskih knjižnica prikupljenih redovitim godišnjim upitnicima, kao i na osnovu neposrednog uvida u stanje knjižnica koje se utvrđuje provođenjem stručnih nadzora. Članak daje pregled aktualnog stanja školskih knjižnica u Županiji po različitim segmentima i parametrima, kao što su: prostor, zaposlenici, knjižnični fondovi, korištenje knjižnica i sl. Zanimljiv je i broj od 34 školske knjižnice na području naše Županije, od kojih je 26 u osnovnim i 8 u srednjim školama.

Druga, danas vrlo aktualna tema, i to ne samo u Podravini, već i u Europi, su vrlo raširene bolesti vinove loze koje nanose velike štete vinogradarstvu. Koje su to bolesti, u svom radu opisuje Irena Gregurec-Tomiša koji je naslovila *Žutice vinove loze i njihovi vektori u Koprivničko-križevačkoj županiji* (str. 143.-150.), a kao najopasniju navodi zlatnu žuticu vinove loze. Vektor ove žutice, američki cvrčak,

najznačajniji je vektor zlatne žutice vinove loze u svim vinogradarskim područjima Europe, pa tako i našim. Spomenute bolesti prate se u Županiji već devet godina, a kako bi se dobili odgovori na određena odstupanja, autorica navodi da je provedeno dvogodišnje istraživanje u Županiji čiju provedbu i rezultate opisuje u svom radu.

Slijedi rubrika *Prilozi* (str. 151.-234.) koja donosi 10 zanimljivih radova, vrijednih, sadržajno aktualnih, opsežnih, opremljenih bibliografskim aparatom, tako da neki od njih ne zaostaju iza radova prethodne rubrike. Prvi prilog ovog bloka je rad Alena Goluba koji se već u nekoliko brojeva Zbornika bavi temama zemljišnih knjiga i katastra, koje su do sada bile slabo ili nikako obrađivane. Ovaj puta za Zbornik je priredio rad *Nova katastarska izmjera i obnova zemljišne knjige k. o. Reka te osnivanje zemljišne knjige za k. o. Kunovec Breg i Bakovčice*. Slijede dvije ratne teme vezane uz Drugi svjetski rat s ludbreškog područja. Prvo je prilog Milivoja Dretara posvećen još jednoj osobi - narodnom heroju Antunu Blažiću Šimunu povodom 75. godišnjice njegove pogibije i stvaranja slobodne Podravske republike (1943.-2018.), a u drugom Stjepan Kovaček opisuje *Pad američkog bombardera B-24 Lucky kod Ludbrega*. Iz Ludbrega, točnije iz Hrvatskog restauratorskog zavoda dolazi još jedan rad, ali o koprivničkoj temi u kojemu Venija Bobnjarić-Vučković opisuje *Zbirku misnog ruha iz franjevačkog samostana u Koprivnici* i njenu konzervaciju. *Đurđevačke izložbe i galerijski prostori do 2017.* opsežan je prilog Zdravka Šabarića u kojemu, osim što opisuje galerijsku scenu o kojoj se smislenije može govoriti od sredine 70-ih prošlog stoljeća, kako navodi autor, donosi iscrpan i izuzetno vrijedan pregled izložaba održanih u oficijelnim i alternativnim prostorima. Marijan Špoljar svoj rad naslovio je *Prilog poznavanju kulturne i društvene scene – hrvatska naivna umjetnost 1960-ih*, čemu je dobar doprinos i korespondencija Ivana Lackovića Kroatice s učiteljem Martinom Mihaldincom, koju predstavlja i analizira u svom prilogu. *Ilustratorski rad Pere Topljaka Petrine* rad je autorice Mihaele Cik, u kojemu predstavlja Toplaka kao ilustratora knjiženih djela, poglavito onih čiji autori potječu iz Podravine. Vesna Peršić Kovač u svom radu opisuje nošnju i tijek njene rekonstrukcije, a naslovila ga je *Rekonstruirana ženska nošnja sela Peteranec*. Kraj rubrike *zastupljen* je s još jednom aktualnom temom o kojoj piše Krunoslav Arač, dugogodišnji suradnik Zbornika, koji i ovoj put piše o invazivnim vrstama koje uzrokuju velike promjene i štete u šumskim ekosistemima. To su Brijestove ose listarice i Hrastove mrežaste stjenice, a od kada datiraju prvi nalazi na našem području, kao i njihovu biologiju, širenje i praćenje te dobivene rezultate, donosi ovaj vrijedan članak.

Slijede tri standardne Zbornikove rubrike (str. 236. -244.). Prva rubrika su *Književni prilozi* koja donosi radove tri zavičajna autora. Prvi je ulomak iz romana *Vošicki* Marka Gregura, poznatog mladog podravskog književnika, zatim slijede 4 pjesme poznatog svećenika, književnika i znanstvenika Ivana Goluba i na kraju stihovi Maše Virag, mlade i perspektivne autorice, dobitnice već nekoliko književnih zavičajnih nagrada. Rubriku je uredio gost urednik Mario Kolar, koji kao novinu uvodi biografske crtice književnika čiji radovi se predstavljaju, a njegov prilog prethodnoj rubrici je svojevrsni nekrolog posvećen nedavno preminulom *najvećem kajoznalcu* prof. dr. sc. Joži Skoku (Petrijanec, 14. 2. 1931. – Zagreb, 8. 9. 2017.)

I ove godine rubriku *Podravsko nakladništvo* priredila je Božica Anić (str. 246.-257.), u kojoj je predstavila monografske i serijske publikacije, kao i ostale tiskovine objavljene u razdoblju od 1. 9. 2017. do 1. 9. 2018.

Podravski zbornik završava *Podravskim kronikama* (str. 260.-276.) zabilježenim i viđenim okom kroničara, popraćene brojnim slikovnim priložima, zabilježenim okom objektiva u protekloj godini u podravskim gradovima, općinama i selima.

Božica ANIĆ

ÁCS, M. – KRÁNICZ, G. – SZALAI, G. – VARGA, SZ. 2017: REFORMÁTUSOK BARANYÁBAN. SCRIPTURA KIADÓ. PÉCS, 184 P.

For the 500th anniversary of the Reformation numerous informative and scientific works were born in the recent past. The book entitled »Reformátusok Baranyában/Calvinists in Baranya« is an outstanding example of these works. It certainly needs to overlap the present Hungarian borders in its analyses

with which it also stops a gap in terms of the literature dealing with the Calvinists around the Drava and the Lower Danube region.

The work is articulated to 6 main chapters and the reader can survey the history of the Calvinists in Baranya on 184 pages on the coloured pages of the book with excellent typographic quality. In order to better understand the volume which was written in a readable way 75 pictures, figures and maps were added which are of artistic quality in many cases.

In the first chapter we can be acquainted with the European and Hungarian denominations which were formed due to the Reformation. The appellation of Protestant is clarified and the Evangelicals, Calvinists, (Ana)Baptists, Unitarians, Anglicans, Methodists, Adventists and Nazarenes are introduced.

In the 2nd chapter the formation of the missionary areas in Baranya are introduced; the creation and functioning of the Baranya Calvinist Diocese. Up till Trianon (1920) we get to know the history of the Lower and Upper Baranya Calvinist Diocese illustrated with maps.

The third chapter deals with the reformation in Pécs and the life and functioning of the city's Protestant diocese through 20 pages up till present. We receive detailed biographical descriptions about the pastors of both the Evangelistic and Calvinistic Convention.

In the 4th chapter the bishopric organisation is allocated in the structure of the Hungarian Calvinistic Church. The functioning of the school organisation is introduced together with the social activities of the church and the pastoral actions.

In the 5th chapter the authors guide those readers who are a stranger to church liturgy and familiarize the worship order, the sacraments and religious holidays.

In the 6th chapter we get to know the Protestant architecture and material culture with rich photo illustrations. A separate subchapter is dealing with the churches with painted coffer ceiling and the architectural culture and heritage of the Calvinists in the Ormánság.

On the whole we can state that one can clearly experience on the work of the authors their religion and the commitment to the philosophy of Protestantism. In its appearance and content it certifies a quality work.

Lóránt BALI

»110 GODINA UZGOJA SIMENTALSKOG BLAGA U PREKODRAVLJU«; UR. FRANJO POLJAK I IVICA BLAŽEKVIĆ, HRVATSKA STOČARSKA UDRUGA GOLA I HRVATSKA POLJOPRIVREDNA AGENCIJA, GOLA, 2018., 52 STR.

Iako nevelika, knjižica izdana u povodu 110 godišnjice Marvogojske udruge u Goli, značajna je za hrvatsku poljoprivredu, a posebice za prekodravsko stočarstvo. Knjiga je svojevrsni nastavak male monografije na istu temu, koju je koprivnička kuća »Mali Princ« izdala prije deset godina. Sada je tiskana donacijom Općine Gola, a u njezinu stvaranju, uz urednike, još su sudjelovali i Davorin Pranić, Tatjana Horvat i Danijela Stručić. Predgovore su napisali: doc. dr. sc. Zdravko Barać, ravnatelj Hrvatske poljoprivredne agencije, Stjepan Milinković, dr. med., načelnik općine Gola i Franjo Rac, predsjednik Hrvatske stočarske udruge u Goli.

Uvodno je kratko prikazano osnivanje Marvogojske udruge u Goli 1908. godine, jedne od prvih i najaktivnijih tada u Hrvatskoj (uz onu u Svetom Ivanu Žabnu). Potom se govori o veterinarstvu u službi razvoja stočarstva. Ostali dio knjige posvećen je razradbi pokazatelja uzgoja i trendova govedarske proizvodnje u Prekodravlju u razdoblju od 2008. do 2018. godine. Iznijet je velik broj statističkih pokazatelja i izvršena potrebna analiza. Iz ove studije razvidno je da je Prekodravlje i dalje ostalo napredan stočarski, prvenstveno govedarski kraj, dok je stočarstvo u Hrvatskoj u propadanju. U odnosu na razdoblje prije četrdesetak godina, broj stoke, a posebice krava, u Hrvatskoj je više nego prepolovljen. Do pada broja stoke došlo je i u Prekodravlju, ali niti približno takvoga intenziteta kao u ostalim krajevima Hrvatske, pa i Podravine.

Analiza, s mnoštvo tablica i grafikona, odnosi se na kretanje broja krava i broja domaćinstava koja se bave uzgojem stoke, zatim slijedi prikaz razvoja proizvodnje teladi, pa uzgoj junica i krava. Posebna pozornost posvećena je analizi laktacijske proizvodnje krava pod kontrolom mliječnosti, čak uz pojed-

načno navođenje registriranih krava. U nastavku se govori o proizvodnji mlijeka i mesa na području općine Gola u spomenutom razdoblju. Valja reći da je proizvodnja mlijeka u Prekodravlju i značajnije porasla, što drugdje nije slučaj – sa oko 15. 000 na blizu 40. 000 hektolitara, od 2003. do 2017. godine. Istovremeno je količina isporučenoga junećeg mesa zadržana gotovo na istoj razini, što predstavlja također značajan uspjeh. Drugi dio knjižice posvećen je prikazu vrlo uspješnih izložbi stoke, kao i rada mladih uzgajivača, što ima vrlo pozitivan utjecaj na razvoj prekodravskog stočarstva. Već niz godina u Goli se održava i kup mladih uzgajivača, te druge poticajne priredbe i akcije.

Dragutin FELETAR

DR. HRVOJE NEIMAREVIĆ, MOJ OTAC PROF. ANTE NEIMAREVIĆ, HRVATSKI KNJIŽEVNIK U DOMOVINI BOSNI I HRVATSKOJ, OGRANAK MATICE HRVATSKE, KOPRIVNICA, 2018., 176 STR.

Liječnik Hrvoje Neimarević (Zagreb, 1931.), koji je cijeli svoj radni vijek radio u Podravini, uspio je na jednom mjestu sabrati najvažnija fakta i građu o životu i djelu hrvatskog književnika Ante Neimarevića (Guča Gora 1891. – Zagreb 1965.). Urednik je Dražen Ernečić, predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Koprivnici, a sunakladnici su tiskara Bogadigrafika iz Koprivnice i sam Hrvoje Neimarević.

O književniku Anti Neimareviću posve neopravdano je vrlo malo pisano u hrvatskoj književnoj kritici i povijesti književnosti. Da je napisao samo svoj znameniti roman »1941.«, Neimarević na velika vrata ulazi u hrvatsku književnost 20. stoljeća. Ova knjiga donosi sada najvažnije podatke o životu velikoga pisca. S obzirom da knjigu piše njegov sin, dakako on ne može biti posve objektivan, ali je zato bio na izvoru događanja, pa su sada zapisani i detalji iz života Ante Neimarevića. Nije se mogla ovom prigodom dati bilo kakva ocjena Neimarevićeva stvaralaštva, ali su na jednom mjestu sabrani gotovo svi elementi njegova teškog ali stvaralačkog života.

Kronološkom metodom prikazani su detalji njegova srednjoškolskog školovanja u Guča Gori u Bosni, zatim studij na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, višegodišnji rad u uredništvu zagrebačkog dnevnog lista »Obzor«, kao i njegov pedagoški rad kao srednjoškolskog profesora u Križevcima, Varaždinu, Novoj Gradiški, Vinkovcima, Celju i Koprivnici. Za nas je svakako najzanimljivije razdoblje Neimarevićeva života i djelovanja u Koprivnici, kamo je s obitelji stigao 1941. godine, jer je tada mnogo pisao i javno djelovao. U knjizi su objavljena i njegova pisma, jer se dopisivao s najpoznatijim tadanjim hrvatskim književnicima, kulturnjacima i javnim djelatnicima.

U povodu smrti Ante Neimarevića 20. studenoga 1962., lingvist Mirko Petravić piše: »Nečujno i neprimjetno nestao je ovih dana iz redova prosvjetnih radnika umirovljeni srednjoškolski profesor Ante Neimarević, čovjek koji se je uz školski posao decenijama bavio novinarstvom i književnim radom, pa tako stekao i širih značajnih zasluga za našu kulturu. Ovaj prikaz pokojnikova života bio bi nepotpun da ne spomenemo iskričavu njegovu duhovitost i iskonski pripovjedački dar kojim je osvajao srca svih brojnih đaka, kolega, znanaca, prijatelja i svih onih s kojima je makar i na čas došao u dodir«. O Neimareviću su pisali i Miroslav Vaupotić, Božidar Pavleš, Božena Loborec, Smiljan Pavlović, Mira Kolar Dimitrijević i brojni drugi. Sada je ovom knjigom njegova sina Hrvoja Neimarevića popunjena faktografska praznina saznanja o životu velikoga pisca, a na znanstveno-književnu valorizaciju velikog stvaralačkog opusa Ante Neimarevića još se čeka.

Dragutin FELETAR

HRVATSKE OBLJETNICE, 18/19, UR. MIROSLAV KLEMM, ZBORNİK, DRUŽBA BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA, VARAŽDIN, 2018., 126 STR.

Zmajski stol Družbe Braća Hrvatskoga Zmaja u Varaždinu uspijeva uredno održati tradiciju godišnjeg održavanja znanstvenog skupa na temu hrvatskih obljetnica, te potom i izdavanja zbornika. Ovu su aktivnost pokrenula gotovo prije 20 godina zmajska braća Tomislav Đurić, Zmaj Cernički i akademik Dragutin Feletar, Zmaj Velikootočki, a prvih nekoliko godina skupovi su se održavali u Varaždinskim Toplicama, gdje je Družba podigla spomenik hrvatskom jeziku. Skupovi se već desetak godina održa-

vaju u Varaždinu, gdje je u studenom 2018. promoviran i broj 18/19 zbornika »Hrvatske obljetnice«. I ovaj broj uredio je prof. Miroslav Klemm, Zmaj Trešnjevački, a predstavljanje je vodio pročelnik Zmajskog stola u Varaždinu, dr. sc. Vladimir Huzjan, Zmaj od Sv. Vida Brdovečkog.

Ovaj broj zbornika sadrži osam članaka. U prvom mr. sc. Ivan Zvonar, Zmaj Čičanski, danas ponajbolji povjesničar kajkavske književnosti u nas, piše o poznatoj Drnjanskoj ili Ščrbašićevoj rukopisnoj pjesmarici iz 17. stoljeća. Radi se o jednom od najvrijednijih pučkih spisa u Podravini iz toga doba, što dokazuje i analiza objavljena u ovom članku. Miroslav Klemm, Zmaj Trešnjevački, piše o nepoznatim licima Varaždina – zapravo o brojnim (baroknim i drugim) skulpturama po varaždinskim kućama, koje inače gotovo niti ne zamjećujemo.

Tu je još jedan tekst mr. sc. Ivana Zvonara, koji govori o 390. godišnjici prvoga kajkavskog dramskog teksta. Radi se o manje poznatom tekstu franjevca Andrije Knezajića iz Erdelja pod naslovom »Marijin ili Gospin plač«, koji predstavlja prvi potpuno dramatizirani kajkavski poetski spis. U članku Zvonar govori i o znamenitom tekstu »Postilla« Antona Vramca, koji je tiskao tiskar Ivan Manlius u Varaždinu 1584. godine. U nastavku Miroslav Klemm piše o 360. godišnjici jednoga varaždinskog portala, kao graditeljskog znaka varaždinskog urbanog identiteta. To je portal isusovačke crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije, koji je podignut donacijom grofa Gašpara Draškovića 1656. godine.

Zagrebački povjesničar dr. sc. Mario Jareb, Zmaj Jurjevgradski od Tribunja, pod naslovom »U ime naroda!«, piše o sedam desetljeća od politički montiranog procesa zagrebačkom nadbiskuku, blaženom dr. sc. Alojziju Stepincu, citirajući niz dokumenata. Akademik Dragutin Feletar, Zmaj Velikootočki, donosi članak o najvažnijim odrednicama životopisa i stvaralaštva učenoga pavlina Josipa Bedekovića, koji je pisao kajkavske tekstove, a na latinskom jeziku opsežno povijesno djelo o rodnom mjestu Sv. Jeronima (Stridonu, današnjoj međimurskoj Štrigovi).

Mr. sc. Dražen Podravec, Zmaj Virovski od Stare gore, opširno piše o tri velikana iz Virja koji su rođeni 1882. godine. To je ponajprije akademik Franjo Fancev, književni povjesničar, filolog i sveučilišni profesor, zatim dr. sc. Josip Široki, prvi doktor muzikologije u Hrvata, te prof. Franjo Viktor Šignjar, virovski učitelj, slikar, pisac, skupljač narodnoga blaga i ljubitelj prirode. Na kraju zbornika tiskan je tekst koprivničkog književnika Vjekoslava Prvčića, Zmaja Jagnjedovečkoga, koji je napisao izvrstan esej o životu i radu znamenitog hrvatskog folkloriste, pisca i etnologa dr. sc. Ivana Ivančana iz Molva, a u povodu 90. obljetnice njegova rođenja.

Petar FELETAR

ŽUŽA ZABJAN: KUD ŽDALA, ULOGA I VAŽNOST U OČUVANJU MATERIJALNE I NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE, BOGADIGRAFIKA, GOLA, 2018., 120 STR.

Učiteljica iz prekodravске Ždala, Žuža Zabjan (1959.), objavila je i svoju drugu knjigu (u prvoj je prikazala djelovanje organizacija žena u Prekodravlju). Sada piše o kulturnom životu Ždala i djelovanju istoimenog kulturno-umjetničkog društva. Žuža Zabjan, uz predani učiteljski rad na Područnoj školi u Ždali, jedna je od najagilnijih kulturnih i društvenih djelatnika u općini Gola. Urednica knjige je kustosica Gradskog muzeja u Koprivnici, Vesna Peršić Kovač, koja je napisala i proslov, dok je sunakladnik i glavni sponzor Općina Gola (načelnik Stjepan Milinković, dr. med., napisao je i kraći predgovor).

Knjiga donosi opis načina života i kulturnog djelovanja u selu Ždali uglavnom tijekom 20. stoljeća. U narodnom životu takvog sela, koje je podalje od prometnica i gradova, maksimalno se zrcale starinski običaji i navade hrvatskog i mađarskog naroda. S obzirom na neprijeporne vrijednosti takvoga narodnog života, doista je potrebno i zavređuje svaku pohvalu istraživanje i objavljivanje tih uspomena. Prvenstveno stoga da bismo očuvali spomen na vrijedne ljude toga kraja, ali i da bismo očuvali bar djelić te materijalne i nematerijalne baštine.

Kako ističe u proslovu Vesna Peršić Kovač, osobito je zanimljivo poglavlje »Sjećanja iz prošloga stoljeća«, u kojem su objavljene izjave sudionika društvenog života Ždala. Tu su objavljena sjećanja kazivača Franje Vitelića (1925.), Ane Šimeg (1926.), Ruže Šimeg (1934.), Jelke Foruglaš (1936.), Margite Mihaldinec (1935.), Alojzija Šimega (1937.), Petra Šomodija (1939.), Elizabete Tot (1942.), Anđe-

lije Bujan (1947.), Marije Posavec (1963.), Ivanke Cokol (1959.) i Marijane Foruglaš (1942.). Uz vrlo zanimljive opise starinskih navada, poglavlje donosi dokumentarne fotografije iz toga doba. Iza toga slijedi opis ždalske narodne nošnje i načina šivanja i nošenja.

Veći dio knjige posvećen je djelovanju KUD »Ždala«, koje je službeno registrirano 2008., iako su kulturna i folklorna društva djelovala u tom selu i mnogo ranije. Po godinama se iznose podaci o djelovanju sekcije izvornog folklora, s dokumentarnim fotografijama (pogotovo su zanimljivi ždalski svadbeni običaji). Potom je opisano djelovanje sekcije maloga folklora, pa mješovitog pjevačkog zbora (pod dirigentskim vodstvom Branke Gregorin). Opisani su, riječju i fotografijama, svi važniji nastupi toga zbora širom Hrvatske i Mađarske.

Zadnji dio knjige opisuje kulturne i povijesne vrijednosti Ždale. Najprije su opisane nastajanje i vrijednosti etnografske zavičajne zbirke Područne škole Ždala, koji projekt je vodila autorica knjige Žuža Zabjan. Uz materijalnu baštinu poljoprivrednika, prikazani su i alati starih zanata, a izložci se koriste u priredbama prikaza starih ždalskih običaja. Osobito su zanimljivi opisi (i fotografije) stare ždalske arhitekture i načina građenja. Prikazane su stare kuće i gospodarske zgrade, te potom i sakralna arhitektura, prvenstveno zdanje župne crkve, kapela i pilova. Knjiga završava prikazom likovnog života mjesta, te likovno i literarno stvaralaštvo inspirirano mjestom Ždala.

Petra SOMEK

DRAGO ROKSANDIĆ: ČOVJEK I PROSTOR, ČOVJEK U OKOLIŠU, EKOISTORIJSKI OGLEDI, MERIDIJANI, ZAGREB, 2018., 436 STR.

Na zagrebačkom sajmu knjiga Interliber, nedavno je predstavljena nova knjiga povjesničara s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Drage Roksandića, o ekohistorijskim temama. Predstavljanje je vodila direktorica Izdavačke kuće »Meridijani«, prof. Petra Somek, koja je i urednica knjige. Recenzenti izdanja su prof. dr. sc. Borislav Grgin i izv. prof. dr. sc. Hrvoje Petrić, a grafičku opremu potpisuje grafički studio »Duplerica« iz Zagreba.

Ova obimna knjiga definitivno afirmira i u Hrvatskoj ekohistoriji kao važnu granu povijesti, koja i u svijetu bilježi brzi razvoj i afirmaciju. U Hrvatskoj su je razvili upravo profesori na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Drago Roksandić i Hrvoje Petrić, koji je na prošlogodišnjem svjetskom kongresu (u Zagrebu i Zadru) izabran za potpredsjednika svjetske federacije ekohistoričara. Prof. Petrić je napisao i predgovor knjizi u kojem analizira početke i značenje ekohistorije i važnost ekohistorijskih istraživanja prof. Roksandića, pogotovo vezanih za europski projekt »Triplex Confinium: hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu«.

U knjizi su (uglavnom) objavljeni radovi prof. Roksandića nastali u razdoblju zadnjih dvadesetak godina. Oni povezani u logičnu sadržajnu cjelinu, sada predstavljaju, zapravo, novo znanstveno djelo, koje još jednom potvrđuje primat zagrebačke »ekohistorijske škole« u jugoistočnoj Europi. U prvom poglavlju »Od humane geografije do ekohistorije« razrađuje se važnost i utjecaj znamenitog francuskog geografa André Blanca, koji je doktorirao i napisao knjigu o zapadnoj Hrvatskoj, na razvoj povijesnog istraživanja transformacije geografskog prostora. Roksandić također polemizira na pitanje: je li ekohistorija nova historiografska disciplina ili je to zapravo nova historijska znanost?! U tom kontekstu pozdravlja i osnivanje Hrvatskog društva za ekonomsku i ekohistoriju, kao i pokretanje znanstvenog časopisa »Ekonomika i ekohistorija«, kojemu je urednik Hrvoje Petrić, a suizdavač je i Izdavačka kuća Meridijani. Uz proučavanje odnosa čovjeka i okoliša kroz povijest, Roksandić veže i važnost i izazove zavičajne povijesti.

Drugo poglavlje »Ekohistorijski ogledi« donosi Roksandićeve članke o identitetu dinarskih Vlaha-Morlaka od 14. do 16. stoljeća, zatim raspravu o Dalmatinskoj zagori u ranom novom vijeku, o ličko-krbavskim Bunjevcima u »Dugom« 18. stoljeću, odnosno o Vlasima-katolicima formiranim u to vrijeme, te o savskom pograničju između geopolitike i geohistorije (početkom 18. stoljeća). Poglavlje donosi i temu o Zrinskoj gori u ranome novom vijeku i o rijeci Dravi u očima Jozefinista. U trećem poglavlju razrađuje temu »Od prostora prema okolišu i od okoliša prema prostoru«, problematizirajući i ekološke teme u ekohistoriji. Ovdje Roksandić govori o konfliktnim strategijama u »proizvodnji« prostora Banske krajine u 18. stoljeću – pogledi »odozdo« i »odozgo«, zatim o procesima nasilja u

Hrvatskoj 1755. godine kao socijalnom konfliktu, a razrađuje i temu odnosa u čitanju Matutinovićeve djela, te o Matasovićevim inovacijskim doprinosima vojnokrajiškoj historiografiji.

Četvrto poglavlje donosi samo jedan rad: Filozofski fakultet u poplavi 1964., odnosno o dokumentima i sjećanjima o toj prirodnoj katastrofi. U petom poglavlju, »Kartografske konstrukcije prostora«, Roksandić objašnjava ekohistorijske elemente kartografskih izvora o Slavoniji od 16. do 18. stoljeća, zatim govori o ranonovovjekovnim kartografskim kontrastima Triplex Confinium, kao višerječja, kao i o temi Triplex Confinium i hrvatska Vojna krajina u 18. stoljeću na kartama u javnom optjecaju. Šesto poglavlje, »Regije i pograničja u transformacijama«, problematizira Europu i njezine višestruke jugoistočnoeuropske granice, zatim postavlja pitanje je li još uvijek postoji Srednja Europa (!) u njezinom povijesnom značenju. Tu se također govori o konceptu višegraničja u odnosu na osmansku baštinu (u ranom novome vijeku), te o odslicima destrukcije Sarajeva od 1992. do 1995. godine.

Dva rada donosi sedmo poglavlje pod naslovom »Ekohistorija brojevnih izvornih obavijesti«. U jednom radu razrađuje se odnos ljudi i prostora u Lici i Krbavi 1712. godine, odnosno o pristupu i kontekstima protostatističkog cenzusa u povjesničarovo radionici. Drugi rad razrađuje svjedočanstva o ljudskoj i materijalnoj cijeni rada na tromeđi, odnosno o znamenitom Defteru iz 1701./1702. godine. Konačno osmo poglavlje, »Ekohistorija i revitalizacija baštine«, razrađuje samo jednu temu: »Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica – razvoj i perspektive«.

Kada su se u ovoj obimnoj knjizi na jednom mjestu našli brojni radovi Drage Roksandića, onda je razvidno koliko dugo, koliko ozbiljno i nadasve uspješno se ovaj zagrebački povjesničar bavi ekohistorijom i ekohistorijskim temama. Stoga mislim da bi ova knjiga bila i odličan sveučilišni udžbenik za kolegij ekohistorije, barem dok se ne napiše sustavna metodologija i razvoj ekohistorije u nas.

Petar FELETAR

ZDENKO BALOG, NIKOLA ŽULJ: KRIŽEVCI, VJEKOVI SLOBODNOGA KRALJEVSKOG GRADA, VEDA, KRIŽEVCI, 2016., 116 STR.

Izdavačka kuća »Veda« iz Križevaca, koja se osobito afirmirala izdavanjem knjiga o hrvatskoj kulturnoj i spomeničkoj baštini, izdala je i izvrsno opremljenu monografiju o gradu i spomenicima slobodnog kraljevskog grada Križevaca. Urednik knjige je vlasnik izdavačke kuće, Nikola Žulj, koji je i autor doista izvrsnih fotografija, a tekst je napisao dr. sc. Zdenko Balog, istaknuti hrvatski povjesničar umjetnosti.

Knjiga je koncipirana i slikovno uređena tako da bude privlačna najširoj čitalačkoj publici. Međutim, pristup i kvaliteta daleko nadilaze oznake turističkog vodiča – to je ozbiljna studija o spomeničkoj baštini Križevaca, koja može poslužiti i u turističke namjene. Dr. Balog na stručan i vjerodostojan način donosi povijesna fakta i umjetničku analizu spomeničke baštine Križevaca, a tekst prate odlične fotografije, uz zavidnu grafičku prezentaciju.

Knjiga je podijeljena na dva osnovna poglavlja. U prvom dijelu se govori o kronologiji prohujalih vjekova slobodnog kraljevskog grada Križevaca. Tako je opisan nastanak imena grada (s predajom u narodu), zatim se govori o utemeljenju i Stjepanovoj povlastici iz 1252., te znameniti krvavi križevački sabor iz 1397. godine. Opisana je i zajednička povijest Križevaca, Kalnika i Glogovnice u srednjem vijeku. Nakon provala Osmanlija (do Ilove), u 15. i 16. stoljeću propala je velika Križevačka županija, koja je sezala gotovo do Osijeka. Opisan je život Križevaca na granici dvaju velikih carstava, značenje Vojne krajine i Križevačke pukovnije, te o funkcioniranju teritorijalno bitno smanjene Križevačke županije. I u takvim uvjetima Križevci su u »galantnom stoljeću«, u doba baroka, doživjeli obnovu i značajan procvat. Povijesni hod Križevaca završava prikazom života u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća.

Drugi dio knjige prikazuje nastajanje, karakteristike i vrijednosti križevačkih profanih i sakralnih spomenika kulture i povijesti. Tu su najvažniji opisi, s izvrsno odabranim ilustracijama, brojnih križevačkih crkvi (i samostana). Veliku pozornost pobuđuje crkva Sv. Križa, s gotičkim oznakama, koja je bila praktički svjedokom nastajanja grada. Tu je potom prikaz grkokatoličke biskupije, od srednjovjekovnog samostana augustinaca do sjedišta grkokatoličke eparhije i Bolléove adaptacije. Stari pavlinski samostan i crkva Sv. Ane (danas sjedište župe), središnja je gradska građevina, izuzetne (barokne)

povijesne vrijednosti. Slijedi opis (danas župne) crkve Sv. Marije Koruške, tog spomeničkog dragulja na potoku Koruški. Opisane su i brojne kapele Gornjeg i Donjega grada, posebno pak kapelice Sv. Marka Križevčanina i Sv. Florijana.

U prikazu profane križevačke arhitekture, koja je vrlo bogata pogotovo od baroka do secesije, prikazane su sve važnije gradske palače i stare javne zgrade, poput palače županije i brojne druge. Na kraju je objavljen još jedan poziv za brigu o opstojnosti graditeljske i nematerijalne baštine, kao temelja identiteta grada, pa i suvremenog razvoja.

Petra SOMEK

KREŠIMIR FILIĆ: POVIJESNI NATPISI GRADA VARAŽDINA, ZAVOD ZA ZNANSTVENI RAD HAZU U VARAŽDINU, GRADSKI MUZEJ, VARAŽDIN, 2017., 270 STR.

Zacijelo najznačajniji kroničar grada Varaždina i osnivač Gradskog muzeja, prof. Krešimir Filić, doista zavređuje da se javnost prisjeti njegova rada i zasluga, te da mu se posthumno izda knjiga „Povijesni natpisi grada Varaždina“. Za tu knjigu Filić je građu skupljao godinama, a sada su je priredili za tisak dr. sc. Vladimir Huzjan i dr. sc. Spomenka Težak, dok je u izradi biografskih jedinica sudjelovala i Ana Škriljevečki. Recenzenti knjige su akademici Josip Bratulić i Stjepan Damjanović.

Prof. Filić pronalazio je, zapisivao i prevodio na hrvatski razne tekstove uklesane na varaždinskim zgradama, crkvama i drugim spomenicima kulture i povijesti, ali i zabilješke s pokretne spomeničke baštine (kipovi, namještaj, stare ure itd.). Tako je nastala golema građa, koja je danas sređena i objavljena, te je tako dostupna široj javnosti i znanstvenoj zajednici. Što je posebno vrijedno, priređivači knjige ponovno su danas obišli većinu objekata na kojima se nalaze zapisi, te ih i dobar dio snimili kao ilustracije u knjizi. Ovako prikupljeni natpisi na jednom mjestu, u ovoj knjizi, zapravo govore o ukupnoj povijesti Varaždina i Hrvatske, te tako postaju važan prinos boljem poznavanju hrvatske prošlosti.

Natpisi koje je prikupio prof. Filić nalaze se prvenstveno uklesani na varaždinskim sakralnim objektima: katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Nebo, franjevačkoj crkvi i samostanu, uršulinskoj crkvi i samostanu, kapucinskoj crkvi i samostanu, župnoj crkvi Sv. Nikole, crkvi Sv. Vida, crkvi Sv. Florijana, kapeli Sv. Roka, pravoslavnoj crkvi Sv. Georgija i drugdje. Tu je cijeli niz profanih spomenika, od kojih su najvažniji natpisi na varaždinskim (baroknim) građanskim kućama i javnim zgradama. Važni su i stari natpisi sa spomenika u znamenitom varaždinskom groblju, zatim s javne kamene plastike, varaždinskoga Staroga grada, predmeta u Gradskom muzeju, kao i u Državnom arhivu u Varaždinu. Prof. Filić donosi i povijesne napise iz dvora u Trakošćanu, te iz Muzeja hrvatskog vatrogastva u Varaždinu i iz Muzeja Međimurja u Čakovcu.

Knjiga sadrži i 200-tinjak biografija ljudi koji se (uglavnom) spominju u prikupljenim povijesnim natpisima, te potrebna kazala, obiman popis literature i kazalo varaždinskih ulica. Izdavanjem ove knjige Zavod za znanstveni rad HAZU u Varaždinu definitivno se afirmira kao najznačajniji nakladnik vrijednih historiografskih djela u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Dragutin FELETAR

ALOJZ JEMBRIH: KOTORIBSKI PROTOKOL (1724.-1804.), OPĆINA KOTORIBA, KOTORIBA, 2017., 486 STR.

Znameniti Kotoribski protokol ili zapisnici trgovišnog magistrata međimurskog naselja Kotoriba iz 18. stoljeća konačno su u cijelosti transkribirani i tiskani u velebnj knjizi. Za to je zaslužan prof. dr. sc. Alojz Jembrih, redoviti profesor na kroatistici Hrvatskih studija u Zagrebu, koji se godinama bavi ovim važnim dokumentom hrvatske povijesti. On je cjelokupni tekst transkribirao, sastavio glosarij, napisao studiju (pogovor), te priredio za tisak. Srećom je imao i materijalnu potporu općine Kotoriba i načelnika Ljubomira Grbeca, bez koje ovako reprezentativna knjiga ne bi mogla biti tiskana.

Prof. Jembrih radio je na ovom projektu desetak godina, pa u predgovoru piše da »ono što je u povijesti hrvatskoga prava Vinodolski zakonik (1288.) ili Vrbnički statut (1388.) i mnogi drugi hrvatski gradski statuti, zatim Krapinski zapisnici (1574.-1818.) ili pak za seoske općine Zapisnici zebrane općine Dolnja Dobrava, to je Kotoribski protokol (1724.-1804.) za povijest mjesne uprave u Međimur-

ju«. Na početku knjige objavljen je i kraći predgovor načelnika općine Kotoriba Ljubomira Grgeca, koji piše da »imamo sreću što su nam danas dostupni naši zapisnici pisani od 1724. do 1804. godine«. Originalna knjiga kotoribskih zapisnika čuva se u arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Prezentacija i metodološka obrada Kotoribskog protokola, koju je ostvario prof. Jembrih, može doista poslužiti kao model za takve objave starih hrvatskih spisa. Naime, protokol je tiskan tako da je na lijevoj stranici objavljen faksimil originalne stranice, a na desnoj stranici je transkripcija. I na taj način se reda svih 188 stranica protokola. Impozantan je ovaj povijesni spis, čiji je sadržaj, pisan na tadašnjoj hrvatskoj kajkavštini, sada konačno dostupan u cijelosti hrvatskoj javnosti. Taj spis baca novo svjetlo ne samo na povijest Kotoribe, već i na povijest Međimurja u to doba, kada su ovim krajem upravljali Mađari, odnosno Zaladska županija. Kotoribski protokoli govore i o tomu da je hrvatski jezik tada sačuvan od procesa mađarizacije, a za očuvanje hrvatskog identiteta kraja između Mure i Drave najzaslužnija je katolička vjera, jer je Međimurje (Bekšinski arhiđakonot) kontinuirano pripadalo Zagrebačkoj (nad)biskupiji.

Od osobita je značenja za bolje poznavanje hrvatske povijesti Međimurja, opsežna studija koju je prof. Jembrih objavio na kraju knjige, pod naslovom »Kotoribski protokol u novom svjetlu«. Ilustriran s velikim brojem karata, dokumenata i crteža, ovaj pogovor razrađuje osnovne komponente kotoribskih zapisnika s multidisciplinarnim pristupom. U studiji je temeljito razrađena starija povijest Međimurja i Kotoribe (prije protokola), dat je kontekst prema tadašnjim širim prilikama u Hrvatskoj, Mađarskoj i Austriji (pa i Osmanlijama), te drugi elementi. Potom se razrađuje filološki interes uz Kotoribski protokol, jer je jezik kojim su pisani zapisnici posebno zanimljiv. Najveći dio studije odnosi se na analizu sadržaja protokola, uz analizu upravnog, gospodarskog i društvenog života Kotoribe (i okolice) u to doba. Kao kroatist prof. Jembrih znalački analizira jezična obilježja spisa, kao i druge sastavnice toga važnog povijesnog dokumenta. U pomno sastavljenom glosariju, iz protokola su abecedno uvrštene kajkavske riječi s prijevodom na današnji književni standard.

Dragutin FELETAR

ARTIKULACIJE: ČASOPIS ZA ČITANJE, BROJ 6, GODINA 3, UMJETNIČKA ORGANIZACIJA »ARTIKULACIJE«, KOPRIVNICA, 2018., 183 STR.

Uredništvo *Artikulacija* (Marko Gregur, Mario Kolar i Darko Pernjak) uspjelo je u samo nekoliko brojeva pronaći recept za časopis koji možemo nazvati pravom poslasticom - i po sastavu i po izgledu - za sve čitatelje koji žele uživati u hrvatskoj, ali i inozemnoj književnoj produkciji. U šestom se broju tako redaju pjesme i proza domaćih i stranih autora, razgovori s njima, kritike novih knjiga i umjetničke fotografije Krunoslava Večenaja. Kao novi začim dobro se uklopila rubrika *S uredničkog stola Krune Lokotara*, a u narednim brojevima zasigurno možemo očekivati i nove dodatke.

Početne stranice ovog broja posvećene su autorima koji su gostovali na 25. *Galovićevoj jeseni*, međunarodnom festivalu koji se održavao od 23. do 27. listopada 2018. godine. Osim ulomkom iz romana *Song of the Shank*, američki književnik Jeffery Renard Allen predstavljen je i kroz razgovor koji je s njim vodio Marko Gregur. Na isti je način predstavljena i Julijana Adamović koju, kako saznajemo iz razgovora s Gabrielom Jurković, s *Galovićevoj jeseni* vežu lijepe uspomene. Meksički književnik Jorge Contreras Herrera zastupljen je s šest pjesama koje čitateljima mogu biti zanimljive jer im je glavna tema upravo pjesništvo. Njegove pjesme kao i one Myriam Diocaretz iz Čilea čitamo na hrvatskom jeziku zahvaljujući prijevodu Željke Lovrenčić, a o položaju poezije u današnjoj svjetskoj književnosti pjesnikinja je razgovarala sa Slavicom Trgovac Martan. Prozi se vraćamo zahvaljujući ulomku iz romana *Zamor materijala* Mareka Šindelke koji govori o izbjegličkoj krizi u Češkoj, a kako doznajemo u razgovoru s prevoditeljem Matijom Ivačićem, roman će biti izdan i na hrvatskom jeziku. Domaće pjesničke snage zastupa Livija Reškovic, a slovenske Kristian Koželj koji je u razgovoru s Gabrielom Jurković otkrio detalje o kulturnoj sceni u Celju. Blok posvećen ovogodišnjoj *Galovićevoj jeseni* zatvara Dragutin Feletar sa svojim kajkavskim pjesmama koje je ove godine sabrao u zbirku *Zebrani versi*. Prošlog *Galovićevoj jeseni* vraćamo se kroz razgovor s Kristianom Novakom, dobitnikom nagrade *Fran Galović 2017.* za roman *Ciganin, ali najljepši. Intervju, ali najljepši* s njim je vodio Mario Kolar

u, kako i sam njegov naslov da naslutiti, vrlo opuštenom i prijateljskom tonu. Svakako vrijedi pročitati!

U ovom se broju *Artikulacija* nastavlja i s predstavljanjem književnosti susjednih zemalja, a na red je ovog puta došla suvremena mađarska proza u prijevodu Angéle Pataki. Zastupljeni su László Jenei, László Kiss, Kiss Tibor Noé, Ágnes Szil, Mátyás Szöllösi, Benedek Totth, Orsolya Bencsik, Gabi Csutak i Edina Szvoren, autori koji svakako zaslužuju pažnju čitatelja. Uvid u aktualna zbivanja na hrvatskoj književnoj sceni pruža se u rubrici *Novo!* koja okuplja poetske i prozne radove Božice Brkan, Tomislava Domovića, Marine Vujčić, Tina Lemca i Dijane Mateša. Slijedi novi izlet u inozemstvo kroz pripovijetku *Most* češkog prozaika Jana Balabána u prijevodu Ive Dejanović te pjesme Zvonka Tanskog, koje je s makedonskog prevela Maja Mastnak-Car, i Aleša Jelenka u prijevodu Enese Mahmić.

Knjige sa svog uredničkog stola, ali i vlastita urednička uvjerenja predstavio je Kruno Lokotar. Svi naslovi - zbirke poezije *Mile vile i njihove sile* Gregoryja Corsa i *Doba bršljana i mraza* Davora Ivankovca te roman *Lovci na tajne* Zrinke Horvat Goodman - sada su već objavljeni pa *Artikulacije* mogu pomoći čitateljima u odluci hoće li ih čitati. Istu funkciju imaju i kritike objavljenje na posljednjim stranicama časopisa. Ilija Aščić piše o romanu *Divlje guske* Julijane Adamović, Matija Ivačić o romanu *Sve ovo pripada meni* češke spisateljice Petre Hûlove, a Franjo Nagulov o pjesničkoj zbirci *Bijela vrata* Mateje Jurčević. Njihovim preporukama možemo samo dodati i preporuku za čitanje novog broja *Artikulacija* koje su sada dostupne i na internetskoj stranici *artikulacije.hr*.

Mihaela CIK

DRAGUTIN FELETAR I PETAR FELETAR: PROCESI DRAMATIČNE DEPOPULACIJE GORNJE HRVATSKE PODRAVINE, IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, KOPRIVNICA, 2018., 304 STR.

Izdavačka kuća Meridijani 2018. godine realizirala je projekt izdavanja izbora radova akademika Dragutina Feletara i Petra Feletara, a koji se odnose na procese depopulacije Podravine. Opsežnu, tvrdo ukoričenu i suvremeno opremljenu knjigu s mnoštvom tablica i grafikona u boji uredila je direktorica i urednica u Izdavačkoj kući Meridijani Petra Somek. Recenzenti knjige su ugledni hrvatski demografi akademkinja Alice Wertheimer - Baletić i Stjepan Šterc. U knjizi je ponovno objavljeno osam demografskih studija autora koji su u nas i inozemstvu objavili više od stotinu znanstvenih i stručnih radova o demografskim prilikama u gornjoj hrvatskoj Podravini. U izboru radova nastalih u posljednjih četrdeset godina zastupljena su sva naselja na spomenutom području. Dio radova odnosi se na razradu prirodnogeografskih značajki Podravine kao čimbenika prostorne slike naseljenosti i njihov utjecaj na kretanja stanovništva sa zaključkom da su depopulacijom najviše zahvaćena mala naselja u pridravskom poloju i na bilogorskom pobrđu, od kojih su neka već u demografskoj fazi odumiranja. Predmet istraživanja u nekoliko radova je stanovništvo Koprivnice kao najvećeg gradskog naselja na promatranome području. U pojedinim radovima oprimjerene su posljedice industrijalizacije, deruralizacije i dnevnih migracija na stanovništvo. Posebno je obrađeno stanovništvo mjesta Virje kao demografski potentnog naselja pogotovo u 19. i dijelu 20. stoljeća kada je na specifičan način riješen problem agrarne prenapučenosti. Analize se temelje na podacima iz statističkog doba (od 1857. do 2011. godine), a projekcije kretanja stanovništva sežu do sredine stoljeća u kojem živimo i to na razini naselja (gradova i općina), župa, županija, i cijele regije. Radovi za objavljivanje u ovoj knjizi su ciljano i pažljivo izabrani te opremljeni svim potrebnim popratnim informacijama, a na korištenje je pružen i popis referentnih radova koje su autori knjige objavili o demografiji sjeverozapadne Hrvatske.

Ovo je nakon objavljivanja 2017. godine opsežne knjige izabranih radova na temu demografske teorije, razvoja stanovništva Hrvatske i populacijske politike poznate hrvatske demografkinje akademkinje Alice Wertheimer - Baletić još jedan vrlo ozbiljan doprinos proučavanju demografije u Hrvatskoj. S velikim žaljenjem moramo konstatirati da objavljivanje ovakvih knjiga danas i svojevrсни vapaj i krik stručnjaka na katastrofalnu demografsku sliku Hrvatske čijem pogoršanju svakodnevno svjedočimo. Stoga su i u naslovu ovog zbira radova akademika Dragutina Feletara i njegovog sina, mladog znanstvenika Petra Feletara procesi depopulacije u Podravini okarakterizirani kao dramatični. To ne

znači, dakako, da u drugim krajevima Hrvatske depopulacija nije dosegla možda i još dramatičnije razmjere. Dakle, riječ je o regionalnome pristupu temi depopulacije u Hrvatskoj pri čemu su autori odabrali teme koje se odnose na područje gornje hrvatske Podravine. Nažalost, moramo priznati da Podravina prati negativne demografske trendove kakve bilježimo na razini Hrvatske iako je to bogat kraj kojeg možemo smatrati doista povoljnim za život. U nepuna četiri desetljeća natalitet je u nas prepolovljen čemu su u tome razdoblju pridonijele tzv. bijela kuga, industrijalizacija i deruralizacija. Osim negativnog prirodnog kretanja stanovništva depopulaciji uveliko pridonosi negativna migracijska bilanca. Nikada prije u Podravini emigracija nije predstavljala tako velik problem kao danas - tvrde autori. Projekcije za sljedećih nekoliko desetljeća sugeriraju da će osim pada ukupnog broja stanovnika Hrvatske doći i do pogoršanja mnogih demografskih odlika stanovništva. Naposljetku, Dragutin i Petar Feletar svakako su ovom knjigom kao i drugim radovima i dosadašnjih nastojanjima dali velik doprinos rješavanju demografske krize u Hrvatskoj u smislu detekcije problema, izdavanja upozorenja i konkretnih prijedloga. Kao što je jednom prilikom izjavila akademkinja Alica Wertheimer - Baletić da je zadaća znanstvenika upozoravati na probleme, a na političarima je da djeluju, nadajmo se da će svima ova knjiga biti poticaj na djelovanje pri rješavanju problema dramatične depopulacije.

Nikola CIK

IVAN TRNSKI, IZABRANA DJELA, PRIREDILA KATICA ČORKALO JEMRIĆ, MATICA HRVATSKA, ZAGREB, 2017., 480 STR.

U poznatoj biblioteci Stoljeća hrvatske književnosti, koju je prije 25 godine utemeljila Matica hrvatska, prošle je godine kao 134. u nizu objavljena knjiga *Izabrana djela* Ivana Trnskog. Priredila ih je Katica Čorkalo Jemrić koja se osim probiranju djela Trnskog posvetila i prikazu njegova života, djelovanja i recepcije. Zahvaljujući takvom pristupu ova knjiga predstavlja odlično polazište za daljnja istraživanja, a svakako je neophodna svima koji proučavaju književni rad Ivana Trnskog.

U Predgovoru je Katica Čorkalo Jemrić donijela podatke o životu Ivana Trnskog (1819.-1910.) s naglaskom na njegovu ulogu u ilirskom pokretu. Opisala ga je kao nepokolebljivog entuzijasta u području kulture i istaknula njegove zasluge u pokretanju, između ostalog, tjednika *Vienac* i Društva hrvatskih književnika, ali i ulogu u radu drugih institucija poput Matice hrvatske čiji je bio predsjednik. Osim toga, Trnski je obnašao i vojne i političke dužnosti dokazujući tako svoju svestranost. Kroz svih 75 godina aktivnog djelovanja neprestano se bavio književnošću još otkad je s nepunih 16 godina počeo objavljivati u *Danici*, a potom i u drugim književnim časopisima. Osim pisanjem vlastitih pjesama, epova, pripovijesti, putopisa i dramskih djela, bavio se prevođenjem najpoznatijih djela svjetske književnosti te jezikoslovljem i teorijom versifikacije. Čorkalo Jemrić o svim područjima njegovog interesa donijela je iscrpne informacije koje objašnjavaju zašto ga se za života smatralo istinskim velikanom.

Nakon Predgovora slijedi Ljetopis Ivana Trnskoga u kojem su kronološkim redom istaknuti glavni događaji u njegovu životu te Bibliografija koja donosi slijed izdanja njegovih djela i popis važnije literature o njemu. Izbor iz djela započinje pjesmama odabranim iz zbiraka *Popijevke mu i milosnice mladjenke*, *Krijesnice* i *Jezerkinje* pri čemu su najbrojnije pjesme iz *Krijesnica* koje je i kritika vrlo pohvalno ocijenila. Prevladavajuće su ljubavne, rodoljubne, religiozne i povijesne teme, a svoj je pjesnički stil Trnski temeljio na hrvatskoj književnoj tradiciji. Dio je njegovih pjesama uglazbljen pa je prigodno što je u ovaj dio uvršten i jedan notni zapis. Od epova je odabran *Zvekan opet na svijetu*, rano humorističko djelo iz 1844. godine te herojsko-povijesni ep *Nikola Zrinjski ili Sigetsko junakovanje*. Kao predstavni- ca dramskog dijela opusa odabrana je ekloga *Perivojkinje* posvećena Jurju Hauliku kojom se Trnski poziva na renesansnu tradiciju. Pripovijesti *Iz Nove Vesi* i *Diobenici* dobro oprimiraju njegov interes za tada aktualne teme i probleme, a putopis *Plitvička jezera* očaranost prirodnim ljepotama naše zemlje. Na kraju je članak *Ivana Trnskoga opravdaj zamjeranih mu osebina* u kojem spremno odgovara na primjedbe upućene njegovim prijevodima i jezičnim preporukama te još jednom ističe svoj patriotizam.

Na kraju knjige nalaze se Tekstološke napomene u kojoj Dražana Radman objašnjava na koji je način jezik Ivana Trnskoga usklađen s današnjim normama, a potom slijede Tumač imena i izraza te

Rječnik. Ovi prilozi, kao i Predgovor, Ljetopis i Bibliografija te slikovni prilozi, doprinose cjelovitosti knjige i revalorizaciji opusa Ivana Trnskoga. Jer, iako je Trnski bio izuzetno cijenjen za života, što dokazuju brojna priznanja, počasna članstva, ispisane pohvale i titula viteza, nakon njegove smrti 1910. godine uslijedilo je razdoblje zaborava. Većina njegovih književnih radova uistinu nije preživjela test vremena, no kako ističe Čorkalo Jemrić, ne treba zaboraviti da je on »status književne veličine stekao ukupnim angažmanom u oblikovanju kulturnog kapitala nacije«.

Uspomena na Ivana Trnskog ostala je živa u Podravini, s obzirom na to da je njegov otac rođen u Novigradu Podravskom. Spomenimo samo da od 2011. godine Podravsko-prigorski ogranak Društva hrvatskih književnika organizira Dane Ivana viteza Trnskog u sklopu kojih se dodjeljuje i nagrada mladim književnicima. Za zaključiti je stoga da se u posljednje vrijeme ipak iznova otkriva važnost Ivana Trnskog, a velik doprinos tome svakako daje i ova knjiga. Daljnje pomake prema pozicioniranju Trnskog na mjesto koje zaslužuje u povijesti hrvatske kulture možemo očekivati iduće godine kada se obilježava 200. godišnjica njegova rođenja.

Mihaela CIK

VLADIMIR MILIVOJEVIĆ: REKA: POVIJEST, PRIČE, LJUDI. MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA - REKA, 2018., 304 STR.

Zahvaljujući autoru Vladimiru Milivojeviću malo podbilogorsko selo i koprivničko prigradsko naselje Reka dobilo je 2018. godine svoju impresivnu monografiju. Vrlo opširnu knjigu pod naslovom *Reka - povijest, priče, ljudi* objavio je Muzej grada Koprivnice uvrstivši ovo djelo u Biblioteku Podravskog zbornika u kojoj je to 44. knjiga po redu kao što je objavljeno i ukupno 44 brojeva časopisa *Podravski zbornik*. U projektu izdavanja ove monografije su kao suizdavači sudjelovali uz samog autora Mjesni odbor Reka i tiskara Bogadigrafika iz Koprivnice gdje je knjiga i otisnuta. Ravnatelj Muzeja grada Koprivnice Robert Čimin ujedno je i urednik ove knjige koji je uz to napravio korekturu teksta, grafičko oblikovanje i prijelom. Stručni suradnici autora su Marijan Molnar i Mijo Lončarić. Recenzenti knjige su sveučilišna profesorica u miru Mira Kolar-Dimitrijević i Mijo Lončarić, znanstveni savjetnik u trajnom zvanju. Oni naglašavaju raznolikost tema koje je Vladimir Milivojević obradio i vrijednost njegovog rada na prikupljanju podataka od kazivača i bilježenju vlastitih sjećanja i doživljaja. Zbog toga su ovo djelo okarakterizirali kao monografsko i smatraju ga pisanim spomenikom koji je autor Vladimir Milivojević podigao svojem rodnom selu u koje se sada vraća samo povremeno. Naime, ovu knjigu svrstavamo među monografije koje su rezultat predanog rada na istraživanju prošlosti i baštine svojeg zavičaja čemu se nerijetko posvećuju visokoobrazovani stručnjaci u područjima koja nisu bliska povijesnoj struci. Tako je postupio i Vladimir Milivojević koji je rođen u Reki 1948. godine, po zanimanju naftni stručnjak (radni vijek proveo u INA-i), sa stalnom adresom u Zagrebu i pri tome je postigao velik uspjeh priredivši opsežnu knjigu i vrlo kvalitetno djelo. Pri tome je zadržao skromnost te se ne smatra povjesničarom, već prije kroničarom kao što je i naveo u uvodnom djelu gdje je detaljno i iskreno opisao tijek istraživanja i metodologiju rada s ciljem pisanja kronike i predstavljanja svega onoga što je uspio prikupiti o Reki. To svakako treba cijeniti jer je na taj način zasigurno spašeno od propasti i trajnog zaborava te je sada u ovome izdanju predstavljeno svima onima kojima to može biti potrebno i korisno za različita istraživanja.

Knjiga predstavlja kronološki pregled pet stoljeća poznate povijesti Reke. Najprije je opisana povijest Reke pri čemu je autor stavio naglasak na doba Vojne krajine. S obzirom da je selo Reka smješteno na dva potoka, posebni je dio posvećen utjecaju okoliša na razvoj naselja. Događaji iz 20. stoljeća opisani su u posebnom poglavlju na što se nadovezuje poglavlje u kojem uključuje autobiografske osvrt jer opisuje svoje djetinjstvo u doba Drugog svjetskog rata. Osnovna škola u Reki opisana je u posebnom poglavlju nakon kojeg slijedi zanimljivi dio o rudarima, drvarima, majstorima i pisarima. Politički život i djelovanje društava i ples u selu teme su posebnih poglavlja kao i ono posvećeno duhovnom životu, sajmovima i licitarima. Svakodnevni seoski život u obiteljskim dvorištima, poljima i vinogradima opisan je u nekoliko poglavlja. Knjiga završava tekstom o Domovinskom ratu i demokratskim promjenama nakon čega slijedi zaključak, popis korištenih izvora i literature. Na kraju knjige objavlje-

no je nekoliko dodatka: opis rečkog govora koji je napravio Mijo Lončarić i rječnik manje poznatih riječi Reke i okolice koji je sastavio sam autor te izbor kartografskih priloga. Zbog bogatstva objavljenog slikovnog materijala i podataka za očekivati je da će ova knjiga privući pažnju i drugih zainteresiranih, a ne samo onih koji su rođenjem i životom vezani za Reku.

Nikola CIK

RANKO PAVLEŠ: BJELOVARSKI KRAJ I ZAPADNA BILOGORA U SREDNJEM VIJEKU: POVIJESNA TOPOGRAFIJA SREDNJOVJEKOVNE DONJE KOMARNICE, HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST, ZAGREB, 2016., 306 STR.

Nakon monografske obrade srednjovjekovne Gornje Komarnice (knjiga objavljena u Izdavačkoj kući Meridijani 2013. godine) vrijedni istraživač hrvatskog srednjovjekovlja Ranko Pavleš obradio je povijesnu topografiju srednjovjekovne Donje Komarnice. Rezultati Pavleševih dugotrajnih istraživanja spomenutog područja objavljeni su 2016. godine u knjizi pod naslovom Bjelovarski kraj i zapadna Bilogora u srednjem vijeku. Izdavač ove Pavleševe knjige je Hrvatski institut za povijest koji je izdanje uvrstio u svoju Biblioteku Hrvatska povjesnica. Recenzenti knjige su ugledni hrvatski medievisti Marija Karbić i Gordan Ravančić.

Osnovne podatke o metodologiji rada, prostornom i vremenskom kontekstu, istraživačkim ciljevima koje si je autor postavio i drugim okolnostima nastanka ove vrijedne knjige iznio je sam autor u sadržajnome uvodu. Tako doznajemo da osnovu za rad predstavljaju sačuvani porezni popisi sastavljeni u razdoblju od 1495. do 1520. godine. Uz korištenje drugih povijesnih izvora uspio je obraditi razdoblje od 13. do prve četvrtine 16. stoljeća. Zbog prostornog opsega ova će knjiga od sada biti nezaobilazna literatura (ponekad možda i početna) za srednjovjekovnu povijest naselja na obrađenom području između rijeke Čazme na jugu, potoka Velike na zapadu, bila Bilogore na sjeveru i linije Novi Pavljani - Veliko Trojstvo na istoku. Kao i u drugim svojim radovima Pavleš je detaljno obradio srednjovjekovne toponime i objekte koje je pronašao u izvorima te je odredio i opisao njihove međusobne odnose kao i odnos s okolišem. Ubicirao je srednjovjekovna naselja i objekte (pogotovo sakralne) te odredio status stanovnika koji su ondje živjeli u srednjem vijeku. Bio je to težak posao jer su srednjovjekovni posjedi bili mali (usitnjeni), a današnja toponimija često ne čuva dovoljno informacija o autentičnim lokacijama. Velike posjede (veće teritorijalne cjeline) opisao je na temelju podataka o opisima međa. Informacije je crpio iz objavljenih i neobjavljenih srednjovjekovnih dokumenata kojima je kritički pristupio. Vrlo je vrijedan Pavlešev uvodni tekst o kotaru Komarnici i upravnim jedinicama koje su mu prethodile kao i nekoliko desetaka karata, nekoliko slikovnih priloga i tabela. Prvo poglavlje posvećeno je Rovišću kao srednjovjekovnom selu koje se preobrazilo u trgovište, županat te u distrikt ili kotar s istoimenim vlastelinstvom i utvrdom. Nakon toga je do kraja knjige opisano više desetaka posjeda pri čemu su posebno opisani posjedi bana Nikole de Lyndwa i njegovih sinova, Streza kao posjed pavlinskoga reda, te mnogo malih posjeda u istočnom dijelu Donje Komarnice. Među popratnim tekstovima našla se rasprava o nekim ubicacijama srednjovjekovnih naselja Kamila Dočkala i Gorana Jakovljevića što podrazumijeva korekcije njihovih tvrdnji. U posebnom dijelu opisane su ceste i župe u Donjoj Komarnici s vrlo korisnim kartama. Uz sažetak i zaključak te popratne popise (literature i izvora, te abecedarij imena mjesta) vrlo je zanimljiv tekst o prežicima srednjega vijeka na području nekadašnje Donje Komarnice.

Ono što bi trebalo uslijediti poslije objave ovakvih knjiga je istraživanje na terenu, odnosno arheološka istraživanja kako bismo dobili potvrdu ili opovrgnuće zaključaka do kojih je došao Ranko Pavleš. S druge strane, ovakva knjiga ujedno predstavlja skup većine do sada poznatih podataka o srednjovjekovnoj povijesti spomenutog kraja, pa tako i onih do kojih su došli arheolozi tijekom dosadašnjih istraživanja. Poznavajući marljivost arheologa i njihova nastojanja na području Podravine za očekivati je da će ih ova knjiga Ranka Pavleša potaknuti i usmjeravati u daljnjim istraživanjima. Isto tako, od Ranka Pavleša možemo očekivati još ovakvih kvalitetnih radova.

Nikola CIK

IN MEMORIAM – IVAN GOLUB

(KALINOVAC, 21. LIPNJA 1930. – ZAGREB, 25. LISTOPADA 2018.)

Iz kojeg god kuta promatrali, onog zavičajnog, podravskog, ili onog nacionalnog, pa i europskog i svjetskog, smrt svećenika, književnika i znanstvenika Ivana Goluba predstavlja nenadoknativ gubitak. Djelujući kao sveučilišni profesor, teolog, povjesničar kulture, pjesnik, esejist, prevoditelj, scenarist... i dakako kao svećenik, ostavio je specifičan i dubok trag, dobivši najvažnije nagrade i doživjevši najviše počasti. No, unatoč svim postignućima ostao je »običan čovjek«, kako se volio nazivati i kako je naslovio svoju impozantnu autobiografsku knjigu (*Običan čovjek*, 2013.). Izrazio je to i u jednoj pjesmi: »Običan sam čovjek / a smatraju me / neobičnim čovjekom / Svi žele biti neobični / I zato običan čovjek / toliko je rijedak / da je neobičan«. Uvijek je bio neposredan, otvoren za razgovor, spreman za podršku i lijepu riječ za plemenite stvari, dajući uvijek punu pažnju sugovorniku, suradniku, prijatelju, poznaniku ili slučajnom prolazniku, svejedno bio on društveni ili crkveni velikodostojanstvenik (poznavao je državnike, pape, biskupe, velike umjetnike i znanstvenike) ili tzv. običan čovjek. U tom je smislu bio rijedak primjer čovjeka čija je intelektualna i umjetnička veličina bila proporcionalna njegovoj ljudskoj skromnosti, jednostavnosti i dobroti.

Gledano iz podravske perspektive, svojstvene mjestu na kojem se objavljuje ovaj zapis, smrću Ivana Goluba Podravina je izgubila jednu od najvećih ličnosti u svojoj povijesti. Sa svojih osamdesetak knjiga, od kojih su neke reizdavane po više puta, neke prevedene na više jezike, neke višestruko nagrađivane, Golub ne samo da je jedan od najproduktivnijih i najizdavanijih, nego i jedan od najcitiranijih, najprevođenijih i najnagrađivanijih podravske autore. Osim toga, uz to što je dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Golub je bio jedan od rijetkih Podravaca koji je bio član i stranih akademija, jedan je od rijetkih s titulom profesora emeritusa, jedan od rijetkih koji su držali predavanja na najprestižnijim svjetskim sveučilištima, jedan od rijetkih o čijem su djelu obranjeni doktorski radovi, jedan od rijetkih o čijem je životu i djelo objavljeno više od sto kritika i studija. U književnom pak kontekstu, Golub jedini može stati uz bok najznačajnijim podravskom književniku Franu Galoviću.

Iz Kalinovca u svijet

Kada bi ga izdavači njegovih knjiga ili tko drugi molio da im pošalje svoj životopis, uvijek im je napominjao da iz nje smiju izbaciti što god žele, osim rečenice koja uglavnom glasi ovako: Ivan Golub rođen je 21. lipnja 1930. u Kalinovcu, u Podravini, kao petnaesto i najmlađe dijete Luke Goluba iz Kalinovca i Bare Golub, rođene Kovač, iz Sirove Katalene. Sve njegove titule, nagrade i ostala postignuća smjeli su izostaviti, osim rečenice o zavičaju i obitelji. Rekao je da je to najmanje što može učiniti za one koji su mu dali ono najvažnije – život. Izrazio je to i svojim besmrtnim stihovima iz poeme *Kalnovečki razgovori* (1979.): »F Knjige piše da je Bog čoveka od zemle napravil. / Je, ali od one zemle na kojoj se čovek rodi.« Bio mu je to i svojevrstni ne samo književni, nego i životni moto, zbog kojeg je ime Kalinovca, Podravine i Hrvatske pronio diljem svijeta.

Završivši u rodnom Kalinovcu osnovnu školu, kao pitomac Nadbiskupskog dječjačkog sjemeništa u Zagrebu je završio Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju (1950.). Teologiju je 1958. diplomirao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu također u Zagrebu. Nakon svećeničkog ređenja (1957.), kratko vrijeme djelovao je na nekoliko župa, a zatim je kao pitomac Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu doktorirao teologiju na Papinskom sveučilištu Gregorijani (1963.) te magistrirao biblijske znanosti na Papinskom biblijskom institutu (1964.). Iste godine po povratku u Hrvatsku počinje predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je zaposlen sve do umirovljenja 2000. godine, s navršene 70 godina života i kada se navršilo točno 70 semestara njegova nastavnog rada. Na matičnom je fakultetu uz nastavni rad te mentorstvo diplomskih i doktorskih radova, utemeljivao i uređivao časopise i nakladničke nizove, pokretao i vodio istraživačke jedinice te je vršio različite upraviteljske dužnosti, osim dužnosti dekana, koju – unatoč tome što je za nju bio izabran – nije htio prihvatiti. Kao gostujući profesor od 1984. djelovao je i na Papinskom orijentalnom institutu u Rimu, a predavanja je održao i na nekim od najprestižnijih svjetskih sveučilišta (Harvard, Yale, Columbia, Heidelberg itd.). S obzirom na to da je godinu nakon umirovljenja izabran u počasno znanstveno-nastavno zvanje profesora emeri-

tusa, koje se dodjeljuje samo najznačajnijim profesorima, predavanja je na matičnom fakultetu održavao sve do ove godine.

Teološki i kulturnopovijesni rad

U nastavnom i znanstvenom radu najviše se bavio dogmatskom antropologijom te teološkom ikonologijom i haritologijom, davši međunarodno prepoznate i citirane spoznaje o čovjeku kao slici Božjoj, naglašavajući ne samo naličnost nego i prisnost čovjeka i Boga (knjige *Prisutni – Misterij Boga u Bibliji* (1969.), *Najprije čovjek* (1975.), *Darovana riječ* (1984.), *Prijatelj Božji* (1990.), *Dar dana šestoga* (1999.) itd.). Široko su prihvaćene i njegove teze o Bogu Koji se Igra (*Deus Ludens*) i Bogu Koji Se Smije (*Deus Ridens*) – Golubovo poimanje Boga, odnosno »Golubov Bog«, kako ga kao laik razumijevam, nije neka apstraktna gorda figura koja je na Nebu, nego nasmijani, čovjeku prijateljski naklonjeni Bog koji je čovjeku blizak, koji mu je prije svega prijatelj, onaj kome govorimo Ti. Nerijetki su (ne)vjernici znali reći da bi takvog Boga i oni htjeli imati, na što im je Golub znao odgovoriti da ga imaju, samo ga moraju pustiti u svoj život, zato što je Bog izbor – On je »izabrana blizina«, kako glasi i naslov jedne od njegovih zbirki pjesama. Osim brojnih članaka, o njegovim teološkim tezama obranjena su i dva doktorska rada (Anton Tamarut 1994. na Papinskom sveučilištu Gregorijani u Rimu te Werner Gruber 1998. na Katoličkom teološkom fakultetu Sveučilišta u Beču).

Osim tim i ostalim uže teološkim temama, Golub se najviše bavio životom i djelom hrvatskog sedamnaestostoljetnog polihistora Jurja Križanića, preteče zbližavanja s kršćanskim istokom, o kojem je napisao više knjiga (*Juraj Križanić: sabrana građa* (1983), *Križanić* (1987) itd.) i članaka, od kojih većina donosi do tada nepoznatu građu o njemu, postavši tako jednim od najznačajnijih križanićologa na svijetu. Posvetio mu je i više pjesničkih i memoarskih radova. Intenzivnije se bavio i životom i djelom sitnoslikara Julija Klovića, polihistora Ivana Paštrića, još jednog protoekumenista Marka Antuna de Dominisa, jezikoslovca Bartola Kašića itd. Pisao je i široko prihvaćene i više puta reizdavane popularno-duhovne knjige (*Čežnja za licem ili kako do radosti* (1981), *Lice prijatelja* (2000) itd.). Bio je i jedan od prevoditelja i suradnika u pripremi poznate *Zagrebačke Biblije* (1968).

Književni rad

Iako je književne radove počeo pisati još 1950-ih, s obzirom na komunistički sustav nesklon svećenicima, prvu samostalnu literarnu knjigu objavio je tek 1979. Bili su to spomenuti *Kalnovečki razgovori*. U toj poemi pisanoj lokalnim kajkavskim idiomom Golubova rodnog Kalinovca, kroz refleksije malog Ivica te (raz)govore naizgled priprostih mještana, čitamo o događajima i osobama iz Ivičina djetinjstva, a ustvari dobivamo odgovore na neka od najvažnijih životnih pitanja. U svakom slučaju, s obzirom na takvo spajanje pučkog i filozofskog, lokalnog i univerzalnog, ali i s obzirom na inovativnu polifonu te interžanrovsko-trovalentnu (lirsko-narativno-dramsku) strukturu, *Kalnovečki razgovori* predstavljaju jedno od najznačajnijih književnih djela na kajkavštini, koje zaslužuje svoje visoko mjesto i u hrvatskom književnom kanonu.

Kajkavske pjesme zavičajne tematike pisao je i poslije, no najveći dio književnog opusa ustvari čine njegove pjesme na standardnom jeziku (*Izabrana blizina* (1988), *Trag* (1993), *Oči* (1994), *Molitva vrtloga* (1996), *Dušom i tijelom* (2003), *Nasmijani Bog* (2009), *Sijač radosti* (2012), *Suze i zvijezde* (2013) itd.). Uz obilje autobiografskim elemenata, Golub kroz te stihove tematizira slične teme kao i u svojim teološkim djelima, zbog čega ih se često naziva poetskom teologijom, jednako kao što se i njegovu teologiju naziva poetskom. Jednako se tako samog Goluba naziva najvećim pjesnikom među teolozima, odnosno najvećeg teologa među pjesnicima. U svakom slučaju, iako je prožeta kršćanskom duhovnošću te biblijskom intertekstualnošću, poezija Ivana Goluba bitno se otklanja od normativne i



Ivan Golub dobitnik je nagrade za životno djelo Koprivničko-križevačke županije, 11. travnja 2014.

jednostrane religiozne lirike kako svojom komunikativnošću, tako i antidogmatičnošću, zbog čega predstavlja rijedak primjer književnosti duhovnog nadahnuća koju jednako prihvaćaju i teolozi i laici, i vjernici i oni koji to nisu. Razlozi za to leže i u činjenici da je Golubova poezija bila kritična i prema samoj Crkvi, iako njezinu osnovu, dakle, čini katoličko slavljenje punine i smisla života nasuprot besmislu i praznini koje tematizira nemali dio (suvremene) hrvatske poezije. U tom je smislu Golub ne samo jedan od najznačajnijih i najprihvaćenijih hrvatskih pjesnika duhovnog nadahnuća, nego mu pripada i izdvojeno mjesto u (suvremenoj) hrvatskoj književnosti. Kao jedan od posljednjih hrvatskih latinista, pjesme je pisao i na latinskom jeziku (*Ultima solitudo personae*, 1997). Autor je i opsežne autobiografije *Običan čovjek* (2013), koja je već do sada tiskana u dva izdanja.

Nagrade, priznanja, članstva

Koliko je njegovo književno stvaralaštvo općeprihvaćeno svjedoči činjenica da su njegove knjige objavljivali uglavnom svjetovni nakladnici, i to neki od najprestižnijih, te da je o njegovim djelima napisano stotinjak kritika i studija, i to iz pera najznačajnijih hrvatskih te nekoliko stranih književnih kritičara i povjesničara. Uvršten je i u brojne preglede i povijesti hrvatske književnosti te leksikografska djela. Brojna književna djela prevedena su mu i na više stranih jezika, a neka su doživjela i više izdanja. Do danas su objavljena i tri izbora iz njegova književnog djela, *Sabrana blizina* (2003), *Svjetlo i sjena/Lumo kaj ombro* (2009) te *Pohod milosti* (2013), a o njegovu životu i djelo objavljen je i višejezični zbornik *Čovjek slika i prijatelj Božji / Homo imago et amicus Dei* (1991).

U prilog njegovoj književnoj važnosti idu i brojne nagrade, kao što su državna nagrada za književnost Vladimir Nazor (1994), nagrada Maslinov vijenac manifestacije Croatia rediviva ča-kaj-što (1998), plaketa Dobrojutro more (2008), nagrada Visoka žuta žita (2009), nagrada Dobriša Cesarić (2012), povelja Srebrne svirale Dragutina Tadijanovića (2016) itd. Dobitnik je i odličja Republike Hrvatske Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića za književnost (1996) i Red Danice Hrvatske s likom Ruđera Boškovića za znanost (2001), kao i nagrade za životno djelo zavičajne mu Koprivničko-križevačke županije (2014) te nagrade za životno djelo Grada Zagreba (2018) u kojem je živio još od sjemenišnih dana. Višestruke počasti odavane su mu i u rodnom Kalinovcu, koji je posjećivao sve do ove godine, i gdje su na mjesnom trgu uklesani stihovi iz njegovih *Kalnovečkih razgovora*.

Napisao je i scenarije za dokumentarne filmove o Jurju Križaniću (*Svi odlasci Jurja Križanića*), Juliju Kloviću (*Dječak i duga*) te znamenitostima i hrvatskim tragovima u Rimu (*Hodočasnik u Rim*), za koji je i nagrađivan. Pojedine pjesme su mu i uglazbljene. O njegovoj međunarodnoj znanstvenoj i književnoj važnosti svjedoči i činjenica da je bio dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te Austrijske akademije znanosti, akademik stranac Talijanske književne akademije Arkadije u Rimu, pridruženi član Papinske akademije Tiberine u Rimu itd. Kao međunarodno priznati teolog, od 1992. do 1997. bio je i član Međunarodne teološke komisije u Vatikanu, a 2010. papa Benedikt XVI. imenovao ga je monsinjorom. Biskup zavičajne mu Varaždinske biskupije mons. Josip Mrzljak ustoličio ga je 2007. za začasnog kanonika Čazmansko-varaždinskog zbornog kaptola Svetoga Duha. Kao svećenik, što je smatrao svojim najvažnijim zvanjem, prošle godine proslavio je dijamantnu misu (60 godina svećeništva). No, koliko je god bio predan Crkvi, toliko je bio i otvoren za dijalog sa svjetovnim stvarima, o čemu svjedoče ne samo njegova uključivanja u brojne svjetovne kulturne i znanstvene organizacije, manifestacije i djelatnosti, nego i brojna prijateljstva s istaknutim (svjetovnim) umjetnicima, znanstvenicima i intelektualcima, pa i onima koji nisu bili bliski crkvi, poput Miroslava Krleže.

Vrhunski podravski i hrvatski intelektualac svjetskog glasa

Mogla bi se spomenuti još brojna njegova postignuća, no vjerujem da i ovaj nepotpuni, skicozni pregled jasno svjedoči da Ivan Golub predstavlja ne samo jednu od najistaknutijih ličnosti rodne Podravine, nego pripada i iznimno značajnim hrvatskim teolozima, intelektualcima i književnicima, koji su značajan trag ostavili i izvan domovine. Netko bi ovakav zaključak mogao pripisati osjetljivosti trenutka u kojem ovaj zapis nastaje, no siguran sam da će vrijeme koje dolazi – kada će se s vremenskim odmakom Golubov doprinos svim područjima kojima se bavio još detaljnije moći istražiti – to još samo dodatno potvrditi.

U Koprivnici, 18. studenog 2018.

Mario KOLAR

DODATAK – IVAN GOLUB I ČASOPIS PODRAVINA

Ivan Golub bio je i član uredničkog vijeća časopisa *Podravina*, i to od njegova prvog broja. Silno se veselio činjenici da će u njegovu zavičaju početi izlaziti znanstveni časopis, o čemu svjedoči njegovo pismo, koje je do danas sačuvao Hrvoje Petrić i posudio mi ga za ovu priliku. Kao i većinu svojih pisma, i ovo je Golub napisao vlastitom rukom, svojim poznatim »Golubovim perom« – uvijek je sa sobom, naime, imao naliv-pero, čijim je crnilom nesebično ispisivao pisma, ili pak samo posvete i kratke poruke. Golubovo pismo upućeno akademiku Dragutinu Feletaru prilikom pokretanja časopisa *Podravina* iz 2001. godine prenosim u cijelosti.

Poštovani Professore,

vrativši se sa svojeg putovanja – iz Dolomita i s Jadrana – našao sam Vaša dva pisma. Obradovala su me. Jedina sjena i sjeta je što nisam pribivao prvom sastanku uredništva časopisa »Podravina«. Da nisam bio u Italiji bio bih došao na sastanak.

Prava je misao časopis »Podravina«. Čestitam na zamisli. Čestitam uredništvu. Vidi se da je sastanak bio uspješan.

O Velikoj Gospi (koju sam slavio u podravskom prošteništu na Molvama) izašao je u župskom časopisu »Močile« razgovor sa mnom pod naslovom »Ponosan sam što sam iz Podravine«. Zbog mojeg izbjivanja nisam ga prije tiska pregledao, što se vidi u nedorečenostima. Istom ovom poštom pišem župniku Močila vlč. L. Markaču da Vam pošalje ovaj broj časopisa.

U Molvama sam se poklonio uspomeni dvojice znamenitih Podravaca J. Mađerca i Đ. Kokši (o kojem sam napisao biografiju u obliku sjećanja i svjedočenja). A u zdravici kod objeda u župnom dvoru u Molvama sam rekao: »Velike su zasluge Jurja Mađerca i Đure Kokša za Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima u Rimu. Tri su utemeljitelja svetojeronimskih ustanova sv. Jeronima i njihovoj četiri puta stoljetnoj povijesti: prvi papa Siksto V. hrvatskoga porijekla, koji je sagradio crkvu sv. Jeronima, pridruživši joj Kaptol, jedini novoizgrađeni Kaptol u Rimu, drugi Juraj Mađerec, iz Podravine, koji je saznao sadanje zdanje Zavoda sv. Jeronima, treći Đuro Kokša, iz Podravine, koji je spasio ustanovu sv. Jeronima za postdiplomski studij našijenaca na sveučilištima u Rimu i zaslužan da je Zavod (1971) dobio hrvatsko ime (umjesto ilirskog).

S dobrim željama za rast časopisa »Podravina« Vama i uredništvu pitomi pozdrav.

Smjerno

Ivan Golub

Zagreb, 22. kolovoza 2001. Spomendan Marije Kraljice. Godišnjica prof. Petra Grgeca.